

**Mədəniyyət üzrə veb-saytlar
üçün keyfiyyət prinsipləri.
*Təlimat***

**Mədəniyyət veb-saytlarında istifadəçilərin ehtiyacları,
məzmun və keyfiyyət meyarlarının müəyyən edilməsi üzrə
Minerva 5-ci işçi qrupun redaksiyası altında**

Təlimat Azərbaycan dilinə ingiliscədən tərcümə edilib.

Bakı 2007

Mədəniyyət veb-saytlarında istifadəçilərin ehtiyacları, məzmun və keyfiyyət meyarlarının müəyyən edilməsi üzrə Minerva 5-ci işçi qrupu

Mətnin hazırlanmasına məsul:

Henri İnqberq, Belçika Fransız İcması Nazirliyinin Baş katibi

Fəaliyyət koordinatoru:

İzabell Dujakiye, Belçika Fransız İcması Naziri

Mədəniyyət üzrə veb-saytlar üçün keyfiyyət prinsipləri. Təlimat

Baş koordinator

Rossella Kafo – Minerva layihəsinin meneceri

İzabell Dujakiye - Minerva layihəsinin keyfiyyət üzrə işçi qrupunun koordinatoru

Antonella Freza - Minerva layihəsinin texniki koordinatoru

Monika Xaqedom-Zaupe - Minerva layihəsinin keyfiyyət üzrə işçi qrupunun koordinatoru

Mətn Avropa Redaksiya Komitəsi tərəfindən təqdim olunmuşdur:

Elko Bruinsma, Kristof Desaux, Siaran Klisman, Jan-Pyera Dalbera, David Davson, İzabell Dujakiye, Aksel Ermert, Pyerludji Felisçati, Fedora Fillipi, Muriel Foulenno, Antonella Fresa, Monika Xaqedom-Zaupe, Annet Kelli, Brayan Kelli, Danial Malber, Andrea Mulrenin, Stefan Rode-Enslin, Marius Snayders, Qert Van Titelbum, Frank von Hagel

Redaktə və Veb versiya:

Mariya Tereza Natali və Andrea Tempera (Minerva layihəsi)

<http://www.minervaeurope.org/userneeds/qualityprinciples.htm>

Göstərdikləri köməkliyə görə Kiaran Klinsmana, Devid Devson və Antonella Fressaya minnətdarlıq bildirilir.

Kitabın ingilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən hazırlanıb.

Layihənin rəhbəri və ön sözün müəllifi – Ə.M.Qarayev

Azərbaycan dilində müqəddimənin müəllifləri:

S.Y. Məmmədaliyeva, L.A. Məmmədova, N.V.Brakker, L.A.Kuybışev

Redaksiya şurası: L.Məmmədova, S.Abbasov, Ə.Əhmədov

Buraxılışa məsul: F.Babayev

Tərcümə edənlər: X.İbrahimova, N.Əhmədova, O.Qəbəlali

Tərcümənin redaktorları: T.Vəliyev, Q.Abbasov

Nəşrin Azərbaycan dilində baş məsləhətçisi: Y.İ.Kuzmin

Elmi məsləhətçi: L.A.Kuybışev

© 2005 Minerva layihəsi

© Ön sözün müəllifi: Ə.M.Qarayev

© Azərbaycan dilində müqəddimə: S.Y. Məmmədaliyeva, L.A. Məmmədova, L.A.Kuybışev, N.V.Brakker

© 2007 Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Mündəricat

Mədəni irsimizin qorunub saxlanması naminə	4
Azərbaycan dilində nəşrinə müqəddimə	13
Ön söz	24
Giriş	26
On keyfiyyət prinsipi	27
Bu bələdçi kitabçadan necə istifadə etmək lazımdır?	29
I. Şəffaflıq	30
II. Effektivlik	35
III. İşlək vəziyyətdə saxlanılma	42
IV. Asanlıqla daxil olma	48
V. İstifadəçiyə istiqamətlənmə	53
VI. Cavaba hazır olma	59
VII. Çoxdillilik	63
VIII. Şəbəkədə olma	67
IX. İdarə olunma	73
X. Qorunub saxlanılma	78
XI. Prinsiplərin üstünlük dərəcəsi	83
Nəticə	85

MƏDƏNİ İRSİMİZİN QORUNUB SAXLANMASI NAMİNƏ

1. Baza prinsipləri.

İnformasiya cəmiyyətinə və biliklər cəmiyyətinə aid aktual məsələlərin heç biri mahiyyət etibarilə texniki məsələ deyil. "İnformasiya cəmiyyəti" anlayışı kompüter texnologiyalarının nailiyyətlərinə və qlobal informasiya şəbəkələrinin inkişafına əsaslanır. "Biliklər cəmiyyəti" anlayışı isə daha geniş sosial, etik və siyasi parametrləri nəzərdə tutur. "Biliklər cəmiyyəti"nin vahid universal modeli yoxdur, çünki bu cür utopik universal model konkret ölkənin, konkret regionun dil və mədəniyyətindəki özünəməxsusluğu əks etdirə bilməzdi. Lakin məhz mədəni dəyərlər insanın dünyada öz yerini tutaraq sürətlə dəyişən aləmə uyğunlaşmasına imkan verir.

İnsanlar ilk növbədə yaxşı kitablara və dərsliklərə, bundan sonra isə İnternetə ehtiyac hiss edirlər.

Biliklərdən istifadə problemi onların yaranması şəraitindən ayrılmazdır. *Bu, mədəniyyət və dil müxtəlifliyinin böyük əhəmiyyət kəsb etməsini göstərir.* Texnoloji yeniliklərin zəruri olması şübhəsizdir, lakin biliklər cəmiyyəti təkcə bu yeniliklərin tətbiq edilməsindən ibarət deyil. Şəbəkələrin sürətli artımı sosial və mədəni baxımdan tənzimlənməyə, özlüyündə proses yetərli ola bilməz.

Avropa İttifaqı öz qarşısına "Vahid Avropa mədəni məkanı" yaratmaq vəzifəsini qoymuşdur. Həmin məkanın hüdudları necə müəyyən ediləcək, onun sərhədləri hansı meyarlar əsasında cızılacaq? Bu "Ümumavropa standartları" nədən ibarətdir? Bizim fikrimizcə, bu gün Avropa identikliyi tarixində ən ciddi transformasiyaların birinə məruz qalıb.

Amerika yazıçısı Pol Di Filippo bu məsələyə aydınlıq gətirərək demişdir: *"Hər gün bütün dünyada konsensus gerçəklikləri kiçik mədəniyyətləri əzir".*

YUNESKO şəbəkədə milli kontentin və milli dillərin qorunub saxlanmasına tərəfdardır. "Millətlərin rəqəmsal qeyri-bərabərliyi" halının aradan qaldırılması ideyası müxtəlif sosial qruplar, ölkələr və regionlar arasında fərqlərin daha da kəskinləşməməsi üçün hamının global informasiya infrastrukturundan bərabər istifadə imkanının təmin edilməsini nəzərdə tutur. Mədəniyyət - cari yüzilliyin əsas gücüdür. Öz simasını, öz ənənələrini qoruyub saxlaya bilməyənlər artıq uduzmuşlar.

"Gələcəyin rəqəmsal irsi" məsələsi çox mürəkkəb məsələdir. Qədim sənədlərin, mədəni irsin, ən çox tələbat olan kitabların rəqəmsal şəkə salınması onların bərpa oluna bilməyəcək dərəcədə zədələnməsi ilə müşayiət olunmamalıdır. Elektron kitabxanalar klassik kitabxanalara əlavədir, lakin heç bir halda onları sıxışdırıb aradan çıxarmalı deyildir.

Fərz edək ki, müəyyən qiymətli sənəd rəqəmsal formaya çevrilmiş, lakin həmin sənədin orijinalı itirilmişdir. Bu halda həmin sənədin surətinin həqiqiliyinə necə zəmanət vermək olar? Deməli mədəni yaddaşın təsadüfi şəkildə və ya qərəzli qaydada redaktə edilməsinə yol verilməməlidir.

"Kompyuter savadı"nın əks tərəfi də mövcuddur. Elementar təfəkkür, oxuma və yazma vərdisləri itirilə bilər.

Kitab mədəniyyəti ilə dərin analogiya məhz bu məqamda qarşıya çıxır. Elektron kitab və kağız kitab bir-birindən tamamilə fərqli intellektual məhsullardır, onları oxumaq üçün müxtəlif müəaliə vərdisləri tələb olunur. Bu vərdislərin hər ikisi müasir insana eyni dərəcədə gərəklidir. Obrazlı şəkildə desək, iki zaman rejimində eyni vaxtda yaşamağı öyrənmək lazım gəlir: informasiya axınlarının sürətli zaman rejimində və ənənəvi kitab mədəniyyətinin "ləng" rejimində. İnformasiya tərkib hissəsinin mütləqləşdirilməsi adi savadı: düzgün yazmaq və ana dilində danışmaq bacarığını təhlükə altına alır. Qrammatik qaydalardan kənara çıxan şəbəkə jarqonu mövcud olmaq hüququna malikdir, lakin o, ədəbi normaları ləğv etmir. Bir zamanlar kinematoqrafiya tarixində də təxminən buna oxşar vəziyyət yaranmışdı. Səsli kino yığcam və anlaşıqlı olduğuna görə danışq slenqini qanuniləşdirmiş olsa da, ədəbiyyatı məhv etmədi.

Biliklər cəmiyyətinin milli modellərini qurmağa başlayan ölkələr və xalqlar nəzərə almalıdırlar ki, onların əsas kreativ

kapitalı-canlı insanlar, bu insanların mənsub olduğu mədəniyyətin tipi və ənənələri ilə müəyyən edilən yüksək intellekti və unikal bacarıqlarıdır.

2. Azərbaycan modeli

Biliklər cəmiyyətinin milli modelini qurarkən iki mühüm amilin nəzərə alınması zəruridir: dəyərlər iqtisadiyyatına keçid və onunla əlaqədar mədəniyyətin sistemli idarə edilməsinin zərurəti. Kommunikasiyaların görünməmiş dərəcədə artması informasiya xətlərinin də artmasına səbəb olur. Dəyərlər unikal məzmun kəsb etməlidir. Onlar insanların zəkasına yalnız bu şərtlə davamlı təsir göstərə bilər.

Qlobal kommunikasiyalar xaosunda sarsılmaz qala olan milli mədəniyyət əslində unikal dəyərlər məcmusudur. Biz bu xaosda insan şüurunun simasızlaşdırılmasına yol vermə bilmərik. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin uzaqgörənliklə dediyi sözlər bu baxımdan öz aktuallığını itirməmişdir: "Xalq özünün zəfərləri və işləri ilə məşhurlaşır, lakin bu zəfərlərin, bu işlərin ən əhəmiyyətli mədəniyyətdir".

Azərbaycançılıq - incə hisslər, fəlsəfi müdriklik, Şərq mədəniyyətinin zənginliyi deməkdir. Bu, 1300 il bundan əvvəl qələmə alınmış ölməz "Kitabi Dədə-Qorqud" xalq eposu, Molla Nəsrəddinin tükənməz yumoru, məxsusi təfəkkür, bənzərsiz ürək, özünəməxsus qan deməkdir. Azərbaycançılıq - Koroğlu dastanında ifadə olunmuş şərəf kodeksidir: ləyaqət sərvətdən uca, şərəfsizlik ölümdən betər, ailə və övladlar - şöhrət və karyeradan üstündür. Azərbaycan xalqına tərəf bir addım atılanda o, iki addım atır. Lakin o görəndə ki, bu addım irəliyə deyil, geriye atılır, o özü geriye addım atmır, sadəcə olaraq yerində dayanır¹.

Xalqın möhtəşəm və bənzərsiz mədəni impulsu onun görkəmli nümayəndələrinin zəkasında öz ifadəsini tapır. Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin xilaskarı və banisi olmuş Heydər Əliyev dəfələrlə deyirdi: "Fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam!".

Azərbaycan mədəniyyəti, onun zəngin ənənələri, Qərb ilə Şərq arasında unikal mövqeyi, bütün yenilikləri üzvi şəkildə mənimsəmək qabiliyyəti, onun tolerantlığı yuxarıda bəhs etdiyimiz

¹ Зенькович Н. Гейдар Алиев. Зигзаги судьбы. М., 2007, с. 556-557.

yeni Avropa identikliyinin formalaşmasının mühüm nümunəsidir. Azərbaycan mədəniyyəti gələcəyə istiqamətlənmişdir.

2003-cü ildə Cenevrədə keçirilən, informasiya cəmiyyətinə həsr edilmiş Ümumdünya sammitində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: **"Biz inanırıq ki, ölkəmiz həm regionda İKT-nin inkişafında, həm də inkişaf üçün İKT-də sistem inteqratoruna çevrilə bilər"**.

Sistem inteqratoru təkcə cari tələbatı ödəməklə kifayətlənməyib həm də global və milli miqyasda mədəniyyətin inkişaf ssenarilərini düşünüb tapmalıdır. Burada söhbət təkcə informasiya infrastrukturunun inkişafından deyil, həm də bütövlükdə biliklər iqtisadiyyatından gedir. Məhz mədəniyyət millətin strateji resursuna çevriləcək, Avrasiya məkanında sistem inteqrasiyasını müəyyən edəcəkdir.

Milli ənənələrdən irəli gələn ideyalar kompleksinin cəlbedici, rəqabət qabiliyyətli olmasını təmin etmək, beynəlxalq kontekstdə bu ideyalara tələbat yaratmaq strateji məsələdir. Sistem inteqratoru olmaq, biliklər iqtisadiyyatının hərəkətverici qüvvəsinə çevrilmək elə bu deməkdir.

Belə bir layihə öz əhatəsinə görə **Heydər Əliyevin** adına layiqdir, çünki bu layihə yeni yüzilliyin intellektual çağırışlarına Azərbaycanın adekvat cavabı olacaqdır².

Heydər Əliyev irsinin təbliğ edilməsi Avrasiya məkanında Azərbaycan mədəniyyətinin yayılmasının mühüm aspektlərindən biridir. Milli brendlərə qürur hissi ilə yanaşmaq lazımdır.

Qloballaşan dünyada milli mədəniyyət o qədər əhəmiyyətlidir ki, mədəniyyətin siyasi iqtisadiyyatı, mədəniyyətin geosiyasəti barədə qətiyyətlə və birmənalı şəkildə danışmaq lazımdır.

ƏBÜLFƏS QARAYEV,
Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət və turizm naziri

² Вах: Библиотеки в обществе знаний. Баку, 2006, с. 484.

О СОХРАНЕНИИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

1. Базовые принципы

Ни один из актуальных вопросов, относящихся к информационному обществу и обществу знаний, не является по сути техническим. Понятие «*информационного общества*» основано на достижениях компьютерных технологий и развитии глобальных информационных сетей.

Понятие «*обществ знаний*» подразумевает более широкие социальные, этические и политические параметры. Не существует единой, универсальной модели «обществ знаний», поскольку такая утопическая универсальная модель не отражала бы культурное и языковое своеобразие данной страны, данного региона. Однако именно культурная специфика позволяет человеку ориентироваться в мире, найти свое место в стремительных изменениях.

Люди, в первую очередь, нуждаются в хороших книгах и учебниках, а уже потом - в доступе к Интернету.

Проблема доступа к знаниям неотделима от условий их создания. *Это указывает на ту важность, которую приобретает культурное и языковое многообразие.* Общество знаний не сводится к технологическим нововведениям, которые, безусловно, необходимы. Бурный рост сетей сам по себе недостаточен без социальной и культурной проработки этого процесса.

Европейский Союз поставил перед собой цель создания «единого европейского культурного пространства». Как будут обозначены границы этого пространства, по каким критериям прокладывается рубеж? Каковы «*общеевропейские стандарты*»? С нашей точки зрения, европейская идентичность претерпевает

сегодня одну из самых серьезных трансформаций за всю свою историю.

Недавно американский писатель Пол Ди Филиппо пояснил: *«Каждый день по всему миру катки консенсусной реальности расплющивают малые культуры»*.

За сохранение национального контента и национальных языков в Сети выступает ЮНЕСКО. Преодоление «цифрового неравенства наций» подразумевает обеспечение равенства доступа всех к глобальной информационной инфраструктуре во избежание усиления диспропорций между социальными группами, странами и регионами.

Культура является главным оружием текущего столетия. Тот, кто не сумел сохранить свое лицо, свою традицию, уже проиграл.

Достаточно сложным является и вопрос о *«цифровом наследии будущего»*. Оцифровка древних документов, культурного наследия, наиболее востребованных книг, не должна сопровождаться их безвозвратным повреждением. Электронные библиотеки дополняют, но ни в коем случае не вытесняют классических библиотек.

К примеру, некий ценный документ оцифрован, но оригинал утрачен. Где гарантии подлинности его копии? Нужно всеми силами избегать случайного или тенденциозного редактирования памяти культуры.

Так называемая «компьютерная грамотность» имеет оборотную сторону. Могут быть утрачены элементарные навыки мышления, чтения и письма.

Именно здесь возникает глубокая аналогия с книжной культурой. Электронная и бумажная книга – это два совершенно разных интеллектуальных продукта, требующих разных навыков чтения. Оба навыка в равной степени необходимы современному человеку. Необходимо научиться жить сразу в двух временных режимах: «быстром» времени информационных потоков и «медленном» времени традиционной книжной культуры. Абсолютизация информационной составляющей ставит под угрозу простую грамотность: умение правильно писать и изъясняться на родном языке. Сетевой жаргон, который отступает от грамматических правил, имеет право на существование, но не отменяет литературной нормы. Примерно

то же самое было в истории кинематографа. Звуковое кино узаконило разговорный сленг в силу его компактности и доходчивости, но не убило литературы.

Страны и народы, приступающие к построению национальных моделей общества знаний, должны иметь в виду, что их главный креативный капитал – это живые люди, их высокий интеллект и уникальные умения, определяемые традицией и типом культуры.

2. Азербайджанская модель

При построении национальной модели общества знаний надо иметь в виду два важных обстоятельства: грядущий переход к экономике ценностей и связанная с этим необходимость системного управления культурой. Громадный рост коммуникаций влечет за собой рост информационного шума. Ценности должны нести уникальное послание. Только так они могут завоевать устойчивое влияние на умы.

Таким уникальным ценностным посланием является национальная культура, которая была и остается незыблемой скалой в хаосе глобальных коммуникаций, способных обезличивать сознание человека, чего мы не вправе допустить.

В этом контексте пророчески звучит выражение общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева: «Народ славится многими свершениями и делами, но главным из них является культура».

Азербайджанство – это утонченность чувств, философская мудрость, богатство культуры Востока. Это бессмертный народный эпос «Китаби Деде Коркуд», записанный 1300 лет тому назад, это неистощимый юмор Моллы Насреддина, это свое особенное мышление, свое особенное сердце, своя особенная кровь. Азербайджанство – это кодекс чести, сформулированный в эпосе Кероглу: доблесть – выше пользы, бесчестье – хуже смерти, семья и дети – выше успеха и карьеры. Когда к азербайджанскому народу делают шаг вперед, он делает два шага. Но когда он не видит шага вперед, а наоборот – назад, то он не делает шага назад, он просто стоит на месте³.

³Зенькович Н. Гейдар Алиев. Зигзаги судьбы. М., 2007, с. 556-557

Мощный и самобытный культурный импульс народа находит полное выражение в умах его выдающихся представителей. Гейдар Алиев, как спаситель и основатель современной азербайджанской государственности, неоднократно повторял: «Я горжусь тем, что я – азербайджанец!»

Азербайджанская культура, с богатством ее традиции, с ее уникальным положением между Западом и Востоком, ее способностью органично включать в себя все новое, ее толерантность, подает важный пример формирования новой европейской идентичности, о которой шла речь выше. Азербайджанская культура устремлена в будущее.

Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев сказал на Всемирном саммите по информационному обществу в Женеве в 2003 году: **«Мы верим в то, что наша страна может стать системным интегратором как в развитии ИКТ в регионе, так и ИКТ для развития».**

Системный интегратор должен не только закрывать текущие потребности, но и продумывать сценарии развития культуры в глобальном и национальном масштабах. Речь идет не только о развитии информационной инфраструктуры, но и об экономике знания в целом, о том, что именно культура становится стратегическим ресурсом нации, именно она будет определять системную интеграцию на евразийском пространстве. Сделать комплекс идей, вытекающих из национальной традиции привлекательными, конкурентоспособными, востребованными в международном контексте – стратегическая задача. Это и означает быть системным интегратором, двигателем экономики знаний.

Такой проект по масштабности замысла достоин имени **Гейдара Алиева**, поскольку этот проект станет адекватным ответом Азербайджана на интеллектуальные вызовы нового столетия⁴.

Пропаганда наследия Гейдара Алиева – один из значимых аспектов продвижения азербайджанской культуры на евразийском пространстве. К национальным брэндам надо относиться с гордостью.

⁴См.: Библиотеки в обществе знаний. Баку, 2006, с. 484

Национальная культура настолько важна в глобализированном мире, что надо твердо и недвусмысленно говорить о геополитике культуры.

Караяев А.М.,
министр культуры и туризма
Азербайджанской Республики

Azərbaycan dilində nəşrinə müqəddimə

1. Lissabon strategiyası

2000-ci ilin mart ayında keçirilmiş Lissabon görüşündə Avropa İttifaqı iqtisadi, sosial və ekoloji yeniləşməyə dair «**Avropa Araşdırmalar Məkanı**» (*ERA – «European Research Area»*) adı almış on illik işçi strategiya qəbul etmişdir. Bu strategiyanın məqsədi Avropa İttifaqının dünyada ən dinamik və rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyat olan elmtutumlu iqtisadiyyata keçməsindən ibarətdir. Elmi araşdırmalara münasibətdə «**Avropa Elm Məkanı**» (*«European Research Area»*) yaradılması və 2010-cu ilə qədər Avropada aparılan elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işləri üçün maliyyə ayırmalarının həcmi ÜDM-nin 3%-ə qədər artırmaq vəzifəsi qarşıya qoyulur (müqayisə üçün xatırladaq ki, 2000-ci ildə müvafiq göstərici 1,9% olmuşdur). Mədəniyyət sahəsində Avropanın vahid mədəni irsinin ön plana çəkilməsi, bu sahədə səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığın stimullaşdırılması yolu ilə «**Avropa Mədəni Məkanı**» (*«European Cultural Area»*) yaratmaq vəzifəsi qarşıya qoyulmuşdur. Avropada baş verən siyasi və struktur dəyişikliklərinin əsasını informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, informasiya cəmiyyətinə və daha sonra biliklər cəmiyyətinə keçid təşkil edir. Avropada «rəqəmli mədəniyyət» yaradılması ilə eyni zamanda ənənəvi mədəni-maarif müəssisələrinin transformasiyası və onların ümumavropa mədəni məkanına qoşulması prosesləri gedir. Lissabon strategiyası kontekstində müxtəlif proqram və təşəbbüslərin geniş konteksti işlənilib hazırlanmışdır. Onların sırasında İST (*Information Society Technologies*, İnformasiya Cəmiyyəti Texnologiyaları) proqramı; «Elektron Avropa» (*eEurope*) tədbirlər planı, «eContent» proqramları, elmi tədqiqatlar və texnoloji araşdırmalar, mədəniyyət və elm sahəsində Avropa informasiya resursları və xidmətlərinin yaradılmasına və onlardan geniş istifadə imkanlarının təmin edilməsinə dair «i2010» təşəbbüsü xüsusi qeyd edilməlidir.

2. Avropa İttifaqının informasiya cəmiyyətinin inkişafı strategiyaları

İntensiv iqtisadi inkişafı və beynəlxalq bazarda Avropa İttifaqının mövqelərinin möhkəmlənməsini stimullaşdıran layihələrdən biri «**Elektron Avropa**» (*eEuropa*) adlı iri siyasi layihə

olmuşdur. Bu layihə çərçivəsində həm Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələr daxilində, həm də Avropa Komissiyası səviyyəsində çoxsaylı proqramlar həyata keçirilmişdir. Bu layihə Avropa İttifaqı ölkələrinin vətəndaşlarının informasiya inqilabından maksimum səmərə əldə etməsinə, Avropa ölkələrinin isə ABŞ və dünyanın qalan ölkələri ilə rəqabət mübarizəsində ciddi dəstək və yeni prioritetlər qazanmasına yönəlmişdir.

eEuropa2002⁵ planında Avropa vətəndaşlarının həyatının bütün sahələri ilə əlaqədar olan informasiyadan və onun sayəsində rəqəmli texnologiyaların bütün üstünlüklərindən istifadə etmək imkanının təmin edilməsi vəzifəsi qarşıya qoyulur.

eEuropa2005⁶ planı geniş zolaqlı rabitə infrastrukturundan hərtərəfli istifadə edilməsinə əsaslanan təhlükəsiz xidmətlər, tətbiqi vasitələr və informasiya resursları təqdim edilməsinin stimullaşdırılmasına yönəlmişdir. Bu baxımdan, məxsusi olaraq qeyd edilmişdir ki, muzeylər, kitabxanalar, arxivlər və təhsildə mühüm rol oynayan digər mədəniyyət müəssisələri geniş zolaqlı rabitə xətlərinə qoşulmalıdır.

eEuropa2005 layihəsi 2005-ci ilin axırlarında başa çatdırılmışdır. **i2010. Avropada inkişaf və məşğulluq məqsədi üçün informasiya cəmiyyəti** təşəbbüsü⁷ eEuropa2005 layihəsinin davamı olmuşdur. 2010-cu ilə qədər olan dövrdə informasiya cəmiyyətinin və medianın inkişafı sahəsində geniş siyasi məqsədlər qarşıya qoyan bu Avropa strateji təşəbbüsü açıq və rəqabət qabiliyyətli rəqəmli iqtisadiyyatın dəstəklənməsinə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində elmi araşdırmalara, eləcə də sosial fərqlərin azaldılması, əhaliyə xidmətlər göstərilməsi və həyatın keyfiyyətinin artırılması üçün bu texnologiyalardan istifadə edilməsinə yönəlmişdir. Bu təşəbbüsün əsas bölmələrindən

⁵ http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/index_en.htm (ingilis dilində)

⁶ http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2005/index_en.htm (ingilis dilində)

⁷ http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm (ingilis dilində)

biri **i2010. Rəqəmli kitabxanalar** bölməsidir⁸.

eContent proqramı eEuropa layihəsinin mühüm tərkib hissəsidir. Əgər hamı üçün informasiya cəmiyyəti qurmaq vəzifəsi qarşıya qoyulursa, onda İnternetin informasiya təchizatı zəngin, rəngarəng və çoxdilli olmalı, Avropa xalqlarının mədəni müxtəlifliyini əks etdirməli, istifadəçinin konkret mədəni, elmi və təhsil tələbatını təmin etmək iqtidarında olmalıdır.

eContent proqramı Avropa kontentinin istehsalının, yayılmasının və ondan istifadə edilməsinin dəstəklənməsinə, ümumdünya şəbəkəsinin çoxdilli imkanlarının dəstəklənməsinə yönəlmişdir.

eContent proqramının məqsədlərindən biri - rəqəmli texnologiyaların verdiyi imkanlardan biliklər cəmiyyətinə keçid üçün daha tam istifadə etmək, Avropa informasiya resurslarının yaradılmasını və qlobal şəbəkələr vasitəsilə bu resurslardan istifadənin təmin edilməsini stimullaşdırmaqdır.

Avropa İttifaqı mədəniyyət sahəsinin inkişafı istiqamətində fəal iş aparır, bu sahədə ənənəvi fəaliyyət növlərinin dəstəklənməsindən başlamış rəqəmli mədəniyyət sahəsində tədqiqatlara qədər geniş spektrli məsələlər həll edir. Hər bir konkret fəaliyyət növünün və ya ayrıca götürülmüş hər bir proqramın məhdud istiqamətli məqsədləri olduğuna baxmayaraq, bu fəaliyyət növləri və proqramlar məcmu halda Avropanın bütün mədəniyyət təşkilatlarının və müəssisələrinin səylərinin birləşdirilməsini tələb edir. Avropa Mədəniyyət Nazirləri Şurası rəqəmli mədəniyyətin yaradılması ilə əlaqədar problemləri və perspektivləri get-gedə daha aydın dərk edir və bu sahədə irəli sürülən təşəbbüsləri get-gedə daha çox hallarda dəstəkləyir.

Avropa İttifaqının **eContentplus** proqramı⁹ eContent proqramının genişlənmiş variantı olub, Avropa rəqəmli informasiya resurslarını bazara tətbiiq edir. 2005-ci il yanvarın 27-

⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm (ingilis dilində)

⁹ http://ec.europa.eu.int/information_society/activities/econtentplus/index_en.htm (ingilis dilində)

də Avropa Parlamenti Avropada innovasiyalı on-line xidmətləri üçün çoxdilli kontentin

inkişafına, coğrafi informasiyadan, mədəniyyətə dair informasiyadan və təhsil üçün resurslardan istifadə imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş eContentplus proqramının qəbul edilməsinə səs vermişdir. Parlament həmçinin, 2005-2008-ci illər üçün bu proqramın 149 milyon avro məbləğində büdcəsini müəyyən edən əlavəni təsdiq etmişdir.

Rəqəmləşdirmə - Elektron Avropanın təməli olan kontent yaradılması yolunda ilk zəruri addımdır. Bu, Avropanın kollektiv mədəni irsinin qorunub saxlanması, vətəndaşlara həmin irsdən istifadə etmək imkanı verilməsi, təhsilin və turizmin keyfiyyətinin artırılması yolunda həyati əhəmiyyətli fəaliyyətdir.

3. Lund prinsipləri¹⁰

Milli mədəni və elmi irsin rəqəmləşdirilməsi məsələsi Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin məsuliyyət sahəsinə aiddir. Standartların və texnologiyaların işlənilib hazırlanması Avropa səviyyəsində dəstəklənir və milli rəqəmləşdirmə proqramlarının əlaqələndirilməsi mexanizmlərinin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Bu mexanizmləri necə işə salmaq lazım olduğunu müəyyənləşdirmək, bununla əlaqədar problemləri müzakirə etmək, eləcə də davamlı inkişafı təmin edən əlaqələndirmənin dəstəklənməsi üsullarını müəyyən etmək üçün Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin nümayəndələri və ekspertləri 2001-ci il aprelin 4-də İsveçin Lund şəhərində görüşmüşlər. Bu müşavirə 2000-ci ilin noyabr ayında İnformasiya Cəmiyyəti məsələləri üzrə Baş Direktorluğun Mədəni İrs Şöbəsi tərəfindən təşkil edilmiş və Avropa İttifaqında İsveçin sədr olduğu dövrdə onun himayəsi ilə Lüksemburqda keçirilmiş hazırlıq müşavirəsinin davamı oldu. Rəqəmləşdirmə sahəsində Avropa siyasətinin əsas aspektləri «Lund prinsipləri» adlı sənəddə şərh edilmişdir.

Müşavirə iştirakçıları razılaşırdılar ki, rəqəmləşdirmə Avropanın unikal irsindən istifadə etməyin, mədəni müxtəlifliyin,

¹⁰ <http://www.minervaplus.ru.docums/1prncp.htm> (rus dilində)

təhsilin və mədəni sənayenin inkişafının dəstəklənməsinin mühüm mexanizmidir. Lakin Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələr öz mədəni irslərindən istifadə imkanlarının təmin olunmasını investisiyalar vasitəsilə dəstəklədiklərinə baxmayaraq, bu təşəbbüslərin həyata keçirilməsində qısamüddətli və uzunmüddətli uğurlar qazanılması yolunda hələ də çoxsaylı maneələr mövcuddur. Bu maneələr rəqəmləşdirmə metodlarının müxtəlifliyindən; bəzi texnologiyalardan və standartlardan istifadə edilməsi ilə əlaqədar risklərdən; rəqəmləşdirilmiş obyektlərin uzun müddət saxlanması və onlardan istifadə imkanının təmin edilməsi ilə əlaqədar tələblərdən; intellektual mülkiyyət üzərində hüquqlara yanaşmalarda ardıcılığın olmamasından; yeni texnologiyalarla bağlı proqramlar və mədəniyyət proqramları arasında uzlaşmanın olmamasından ibarətdir. «Lund prinsipləri»nin reallaşdırılması üçün həmin müşavirədə «Lund fəaliyyət proqramı» qəbul edilmişdir.¹¹

4. «Minerva» və «Minerva Plus» layihələri

Strateji təşəbbüslər çərçivəsində proqramları və layihələri reallaşdırmağa, ERA ideyalarını həyata keçirməyə imkan verən maliyyə vasitələrindən biri də Avropa Komissiyasının Çərçivə Proqramlarıdır.

«Lund prinsipləri» də ilk növbədə məhz Çərçivə Proqramlarında reallaşdırılmışdır. Bu qəbildən olan ən mühüm və əsas layihələrdən biri 2002-2005-ci illərdə 5-ci Çərçivə Proqramında reallaşdırılmış «Minerva» layihəsi¹² olmuşdur. Bu layihənin məqsədi mədəni və elmi irsin rəqəmləşdirilməsi üzrə fəaliyyətin əlaqələndirilməsi və genişləndirilməsi üçün Avropa ölkələri mədəniyyət nazirliklərinin şəbəkə daxilində qarşılıqlı fəaliyyətidir. Sözügedən layihənin davamı və inkişafı olaraq, 6-cı Çərçivə Proqramı kimi «Minerva Plus» layihəsi¹³ işlənib hazırlanmışdır. Həmin layihə çərçivəsində Avropa İttifaqının üzvü olan 10 Şərqi Avropa ölkəsi, həmçinin Rusiya və İsrail də Avropa ölkələrinin Mədəniyyət Nazirlikləri Şəbəkəsinə daxil olmuşdur.

¹¹ http://www.minervaplus.ru.docums/1_plan.htm (rus dilində)

¹² <http://www.minervaplus.org> (ingilis dilində)

¹³ <http://www.minervaplus.ru> (rus dilində)

Bu, Rusiyanın mədəni və elmi irsin rəqəmləşdirilməsi, elmi tədqiqatlar, təhsil, asudə vaxt və turizm üçün yüksək keyfiyyətli informasiya resursları yaradılması üzrə ümumavropa miqyasında fəaliyyətə qoşulmasının mühüm mərhələsidir.

«Minerva» və «Minerva Plus» layihələri «Lund prinsipləri»nin reallaşdırılmasının konkret mexanizmləri idi. «Minerva» layihəsi çərçivəsində mədəni və elmi irsin rəqəmləşdirilməsi üzrə milli proqramların əlaqələndirilməsi üçün, rəqəmləşdirmə fəaliyyətinin müzakirəsi, əlaqələndirilməsi və harmonikləşdirilməsi, rəqəmləşdirməyə dair Ümumavropa razılaşdırılmış platforma, tövsiyə və metodikalar, standartlar və məlumatlar yaradılması, mədəniyyətə və elmə aid informasiyadan uzun müddət istifadə etmək imkanının təmin edilməsi və onların saxlanması üzrə fəaliyyətin müzakirə edilməsi məqsədilə Avropa ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin şəbəkə üzrə qarşılıqlı fəaliyyəti təşkil edilmişdir.

Avropa İttifaqı çərçivəsində iri siyasi qərarlar hazırlanması üçün **Milli Nümayəndələr Qrupu (NRG)** formalaşdırılmışdır.¹⁴

Bu qrup Avropa İttifaqının üzvü olan dövlətlərin hökumətləri tərəfindən rəsmi qaydada təyin edilmiş nümayəndələrdən ibarətdir. Avropa İttifaqı tərəfindən bu qrup «Lund prinsipləri»nin yerinə yetirilməsinin **qarantı** idi, «Minerva» və «Minerva Plus» layihələri isə NRG-nin fəaliyyətini dəstəkləyirdi. Layihələrin menecerləri NRG katibliyi ilə birlikdə hər yarım ildə bir dəfə Avropa İttifaqında sədrlik edən ölkədə NRG-nin və layihənin iştirakçısı olan ölkələrin nümayəndələrinin geniş tərkibdə birgə iclasını keçirir. Rusiya Milli Nümayəndələr Qrupunun işində müşahidəçi qismində iştirak edir.

2006-cı ildə «Minerva» və «Minerva Plus» layihələrinin həyata keçirilməsinin başa çatması ilə əlaqədar eContentplus proqramı çərçivəsində «Minerva AI» layihəsi¹⁵ qəbul edilmişdir. Bu layihə Avropa ölkələri Mədəniyyət Nazirlikləri Şəbəkəsinin və Milli Nümayəndələr Qrupunun fəaliyyətinin davamı və inkişafıdır.

¹⁴ <http://www.minervaplus.ru.nrgroup/nrgroup.htm> (rus dilində)

¹⁵ <http://www.minervaeurope.org> (rus dilində)

5. YUNESKO-nun «İnformasiya hamı üçün» proqramı, «Minerva» və «Minerva Plus» layihələri

«Minerva» və «Minerva Plus» layihələri ilə YUNESKO-nun «İnformasiya hamı üçün» proqramı arasında əməkdaşlığa dair məsləhətləşmələrdə Rusiya mühüm rol oynamışdır. «Minerva» layihəsinin ruisyalı tərəfdaşların himayəsi ilə Petropavlovsk-Kamçatsk (2-7 sentyabr 2003-cü il) və Sankt-Peterburq (23-25 iyun 2004-cü il) şəhərlərində təşkil edilmiş konfranslarda ilk təqdimatlarından başlayaraq məlum oldu ki, «Minerva» və «İnformasiya hamı üçün» proqramlarının ümumi məqsədləri vardır. Bu, xüsusən rəqəmli mədəni irsdən geniş istifadə imkanlarının inkişaf etdirilməsi, mədəni irsin rəqəmləşdirilməsi üzrə beynəlxalq, milli və lokal siyasətin monitorinqi, informasiyadan çoxdillə istifadə məsələlərinə aiddir. 20 oktyabr 2004-cü ildə YUNESKO-nun «İnformasiya hamı üçün» Proqramının Beynəlxalq Komitəsinin Parisdə keçirilən iclasında Daniel Malberin (Fransa Mədəniyyət Nazirliyi, Beynəlxalq Komitənin Prezidenti) və Rossell Kaffonun (layihələrin əlaqələndiricisi) dəvəti ilə «Minerva» layihəsi çərçivəsində Milli Nümayəndələr Qrupunun fəaliyyəti də təmsil olunmuşdur. İş metodları, o cümlədən rəqəmləşdirmə məsələsində milli nümayəndələrin rolu, əlaqələndirmə mexanizmləri, tematik işçi qruplarının təşkil edilməsi üzrə «Minerva» modeli müsbət qiymətləndirilmişdir. Hazırda YUNESKO-nun «İnformasiya hamı üçün» Proqramının Beynəlxalq Komitəsi Milli Nümayəndələr Qrupunun və «Minerva»nın fəaliyyətini mədəni irsin rəqəmləşdirilməsinə mühüm töhfə kimi qiymətləndirir.

6. Yeni təşəbbüslər. Dinamik fəaliyyət planı

Lund fəaliyyət planı Milli Nümayəndələr Qrupu (NRG) tərəfindən Avropa İttifaqında yarımillik prezidentliklərin, eləcə də bir sıra layihə və tədqiqat şəbəkələrinin, o cümlədən son dərəcə uğurlu olmuş DIGICULT layihəsinin dəstəyi sayəsində reallaşdırılmışdır. Lund prinsiplərində müəyyən edilmiş problemlərin çoxu hələ də aktual olaraq qaldığına görə, Lund

Planının davamı olan yeniləşdirilmiş Dinamik Fəaliyyət Planına¹⁶ müvafiq əlaqələndirmənin davam etdirilməsi Avropa İttifaqı Şurasının 2005-2010-cu illər üçün iş planının prioritet bəndlərindən biridir.

Dinamik Fəaliyyət Planı 2005-ci ildə Lüksemburqun və Birləşmiş Krallığın prezidentlikləri çərçivəsində Milli Nümayəndələr Qrupu tərəfindən işlənib hazırlanmış və müzakirə edilmiş, 14 noyabr 2005-ci ildə Avropa İttifaqı Şurası tərəfindən bəyənilmişdir.

Avropa İttifaqı Şurası «Lund prinsipləri»nin aktuallığını təsdiq edərək milli və mədəni irsin rəqəmləşdirilməsinin aşağıdakı məqsədlər üçün strateji əhəmiyyətini vurğulamışdır:

(a) təhsil və elmi tədqiqatlar üçün, turizmin və mədəniyyət sənayesinin inkişafı üçün zəruri olan zəngin və müxtəlif rəqəmli resurslar yaradılması;

(b) vətəndaşların milli, regional və yerli səviyyələrdə Avropa mədəni irsinə dair rəqəmli resurslardan istifadə etmək imkanının təmin edilməsi;

(c) «Avropa rəqəmli kitabxanaları» təşəbbüsünün həyata keçirilməsi.¹⁷

Milli Nümayəndələr Qrupu və «Minerva Aİ» layihəsi dinamik fəaliyyət planının həyata keçirilməsi üçün cavabdehdir.

2007-ci ilin mart ayında Avropa Komissiyası Milli Nümayəndələr Qrupunun statusunun artırılması və onun rəqəmləşdirmə və rəqəmli irsin qorunub saxlanması üzrə ekspert qrupuna çevrilməsi barədə qərar qəbul etmişdir.¹⁸ Ekspert qrupuna Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin nümayəndələri ilə bərabər, başqa ölkələrdən olan ekspertlər və şərhçilər daxildir.

¹⁶ http://www.minervaplus.ru.docums/dap_r.htm (rus dilində)

¹⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/what_is_dli/index_en.htm (ingilis dilində)

¹⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm (ingilis dilində)

Ekspert qrupu qarşısında Avropa İttifaqı üzvü olan ölkələr tərəfindən «Mədəniyyətə aid informasiyanın rəqəmləşdirilməsi, rəqəmli irsdən on-line istifadə və bu irsin qorunub saxlanmasına dair Avropa Komissiyasının tövsiyələrinə»¹⁹ əməl edilməsi və bu sahədə təcrübə mübadiləsi vəzifələri qoyulmuşdur.

Elmi araşdırma və tədqiqatların çərçivə proqramları

Elmi araşdırma və tədqiqatların Çərçivə Proqramları Avropa İttifaqının strateji təşəbbüslərinin reallaşdırılması üçün ən təsirli vasitələrdən biridir.

Avropa Komissiyası Çərçivə Proqramlarını 5-7 il müddətinə qəbul edir. Növbəti Çərçivə Proqramının prioritetlərinə müvafiq olaraq elmi tədqiqatlar və texnoloji araşdırmalar Avropa Komissiyası tərəfindən elan edilən müsabiqələr nəticəsində qəbul edilən layihələr çərçivəsində aparılır. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İCT) Avropa İttifaqının elmi texniki inkişafının «Əməkdaşlıq» (Cooperation) adlı 7-ci Çərçivə Proqramının (2007-2013)²⁰ spesifik tematik prioritet proqramıdır. İCT tematik prioritetin 2007-2013-cü illər üçün büdcəsi 9.050 milyon avroya bərabərdir. 7-ci Çərçivə Proqramının İCT prioritetində «Rəqəmli kitabxanalar» tematik istiqaməti ayrıca göstərilmişdir.

Avropa Komissiyası tərəfindən qismən maliyyələşdirilmək üçün müsabiqələr yolu ilə qəbul edilmiş elmi tədqiqatların və araşdırmaların layihələri beynəlxalq konsorsiumlar tərəfindən həyata keçirilir. Bu layihələrdə Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin müəssisə və təşkilatları mühüm rol oynayır. Lakin assosiasiya şəklində birləşmiş və üçüncü ölkələrdən olan müəssisə və təşkilatlar da konsorsiumların tərkibinə daxil ola bilər.²¹ **Azərbaycan 7-ci Çərçivə Proqramı layihələrinin reallaşdırılması üzərində Avropa konsorsiumlarının tərkibində işləmək hüququna malik olan ölkələrin siyahısına daxildir.**

¹⁹ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/cultural/actions_on/policy_actions/index_en.htm (ingilis dilində)

²⁰ <http://cordis.europa.eu/fp7>

²¹ http://cordis.europa.eu/fp7/who_en.htm#countries

7. Mədəniyyət üzrə veb-saytların keyfiyyəti

Avropa İttifaqının mədəni irsin rəqəmləşdirilməsi və ondan istifadə imkanlarının təqdim edilməsi ilə əlaqədar fəaliyyətinin lap əvvəlcədən informasiya resurslarının keyfiyyəti məsələlərinə böyük diqqət yetirilir.

Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin nümayəndələrinin rəqəmləşdirmə məsələlərinə həsr olunmuş ikinci müşavirəsi Belçikanın Avropa İttifaqında sədr olduğu dövrdə, 17 iyul 2001-ci ildə Brüsseldə Belçikanın himayəsi altında keçirilmişdir. Bu müşavirədə aparılmış müzakirələr nəticəsində əsas fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir:

- Avropa səviyyəsində işlərin əlaqələndirilməsi;
- rəqəmləşdirmə siyasəti və rəqəmləşdirmə proqramına Avropa yanaşmasının işlənilib hazırlanması;
- rəqəmləşdirmə sahəsində müsbət təcrübənin yayılması;
- Avropanın rəqəmləşdirilmiş mədəni və elmi irsindən istifadə imkanlarının təmin edilməsi layihələrində əməkdaşlıq;
- Ümumavropa standartlarının işlənilib hazırlanması və yayılması;
- mədəniyyətə aid resurslardan istifadə imkanını verən veb-saytların keyfiyyət meyarlarının təyin edilməsi;
- texnologiyalarla işləmək vərdislərinin mənimsənilməsi və inkişaf etdirilməsi üzrə milli proqramların inkişafı.

«Brüssel keyfiyyət strukturu» (Brussels Quality Framework ²²) adlı sənəd işlənilib hazırlanmışdır. Bu sənəd ««Minerva» layihəsinin mədəniyyət veb-saytların istifadəçilərinin tələbatının, bu saytların məzmununun və keyfiyyət meyarlarının təyin edilməsi» işçi qrupunun fəaliyyətinin əsası olmuşdur.

Bu qrupun işinin nəticələri aşağıdakı sənədlərdir:

- «Mədəniyyətə dair veb-saytların keyfiyyət prinsipləri»²³
- «Avropa vətəndaşları üçün keyfiyyətin artırılması»²⁴ adlı rəhbər vəsait

²² <http://www.w3c.it/papers/cultureAcrossCultures.pdf> (ingilis dilində)

²³ <http://www.minervaplus.ru.docums/10prncp.htm> (rus dilində)

²⁴ http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycriterial_2draft/appendix4.htm (ingilis dilində)

- «Mədəniyyətə dair veb-saytların keyfiyyət prinsipləri»²⁵ adlı rəhbər vəsait. Bu sənəd 2006-cı ildə rus dilində nəşr edilmişdir və indi ilk dəfə olaraq oxuculara azərbaycan dilində təqdim edilir.

Bu işin davamı olaraq «Minerva» və «Minerva Plus» layihələri çərçivəsində ən kiçik və orta ölçülü muzeylər üçün veb-saytın prototipi²⁶ işlənib hazırlanmışdır.

Əminik ki, rusdilli saytda²⁷ müntəzəm olaraq öz əksini tapan «Minerva», «Minerva Plus», «Minerva AI» layihələrinin, mədəniyyət və informasiya texnologiyaları sahəsində başqa layihələrin nəticələri Azərbaycanda milli və mədəni irsin rəqəmləşdirilməsi və ondan istifadə imkanlarının təqdim edilməsi ilə məşğul olan kitabxana, muzey və arxiv mütəxəssisləri üçün faydalı olacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının
mədəniyyət və turizm nazirinin
müavini
S.Y.Məmmədaliyeva

Kitabxana işi sektorunun müdiri
L.A.Məmmədova

Mədəniyyət sahəsinin
informatlaşdırılması
problemləri üzrə mərkəzin baş
direktoru²⁸
L.A. Kuybişev,
mərkəzin baş mütəxəssisi
N.V. Brakker

²⁵ http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycriterial_2draft/appendix4.htm (ingilis dilində)

²⁶ <http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary/qualitycommentary050314final.pdf> (ingilis dilində)

²⁷ <http://www.minervaplus.ru> (rus dilində)

²⁸ www.cpic.ru (rus dilində)

Ön söz

2002-ci ildən başlayaraq Minerva layihəsi Avropa ölkələrinin Milli Təmsilçilər Qrupu (MTQ) kimi birlikdə fəaliyyət göstərən Mədəniyyət Nazirliklərinə bütün avropalılar üçün Avropa xalqlarının mədəni yaradıcılıq və mədəni irs zənginliyini əks etdirən informasiya cəmiyyətini qurmaqda dəstək göstərir. MTQ, eləcə də Belçika sədrliyinin dəstəyi ilə Avropa Birliyi Şurasında qəbul edilən “*Mədəniyyət və Bilik Cəmiyyəti*” qətnaməsində Avropa ölkələrinin mədəniyyət nazirləri və ya təmsilçiləri bəyan etmişlər ki: “Fikir və kimlik fərqliliyinə qarşı qarşılıqlı hörmət və anlayışın təbliğində heç bir vasitə mədəniyyət qədər təsirli ola bilməz və bu cür qarşılıqlı anlayış rəqəmsal layihələr çərçivəsində informasiyalara yol tapılması imkanının asanlaşdırılması vasitəsilə inkişaf etdirilə bilər; həmçinin mədəniyyətə həsr olunmuş veb saytlarla bağlı “keyfiyyət təşəbbüsləri”ni təşviq edir.”

Onlayn (online – internetə daimi qoşulma) mədəniyyət məzmununun yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş birgə Avropa təşəbbüsü 2002-ci ildə “*Brüssel Keyfiyyət Çərçivəsi*” sənədinin dərci ilə başlamışdır. Bu çərçivə:

- milli rəqəmsal mədəniyyət layihələrinin spesifikasişdirilməsi və dəstəklənməsi prosesinə keyfiyyətin inteqrasiya etdirilməsini təklif edir;
- mədəniyyət qurumları üçün praktik sənədlərin hazırlanmasını təbliğ edir və mədəniyyətə dair veb saytlar üçün “On keyfiyyət prinsipi”nin tətbiq olunmasını təşviq edir.

Bu iş “*Parma xartiyası*” sənədində rəsmən qəbul olunmuş və 2003-cü ildə Avropa Birliyi Nazirlər Şurasının Mədəniyyət İşləri üzrə Komitəsinə təqdim edilmişdir. İnformasiya cəmiyyəti bilik üzərində qurulduğu üçün mədəniyyətlə bağlı veb saytlar hər bir vətəndaşa çox şey təklif edə bilər. Yüksək keyfiyyətli veb saytların giriş imkanı Avropa vətəndaşlarına Avropa mədəniyyətinin unikal rəngarəngliyini ifadə edən “onlayn” materialları tədqiq etməyə və onlardan faydalanmağa həvəsləndirir. Bu cür veb saytlar Avropa mədəniyyət xəzinələrindən Avropa və digər ölkələrin vətəndaşlarının maksimum faydalanmasını mümkün edəcək.

“*Brüssel Keyfiyyət Çərçivəsi*”ndə verilmiş inkişaf istiqamətlərindən əlavə hazırkı sənəd adi həyat təcrübəsindən, eləcə də

Avropanın kiçik və böyük mədəniyyət qurumlarının yardımından faydalanmışdır. Bu sənəd, İnternet sistemlərində öz fəaliyyətlərini və ya təşəbbüslərini təqdim edən veb saytlara malik və ya onları yaratmaqda olan bütün mədəniyyət qurumları üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Minerva qrupunun hazırladığı “*Avropa vətəndaşları üçün keyfiyyətin yaxşılaşdırılması*” adlı məlumat kitabçasına daxil edilən mədəni irsin qorunması və istifadəsi üzrə məsul təşkilatlar kimi mədəniyyət qurumları ictimaiyyətin mənafeyi baxımından çox mühüm rol oynayirlar. Avropa vətəndaşlarına mümkün qədər yaxşı xidmət göstərilməsi məqsədilə bu tip onlayn məlumatların ən yüksək standartlara malik olması çox vacibdir.

Minerva layihəsi bütün Avropa üzrə mədəniyyət qurumlarına dəstək göstərmək üçün çalışır, çünki onların hər biri bizim ümumi olan irsimizin müəyyən bir hissəsini təşkil edir. Minerva *Keyfiyyət Prinsipləri* mədəniyyətə dair veb saytların keyfiyyətinin əsas istiqamətləri kimi müəyyən edilmiş və nəşr olunmuşdur.

Bu bələdçi kitabça Milli Təmsilçilər Qrupuna Şərqi Avropadan yeni üzvlərin, doqquz yeni dil və Avropa cəmiyyətini zənginləşdirən çox gözəl mədəni dəyərlərin daxil olmasından sonra işıq üzü görmüşdür. Bu, bütün Avropa vətəndaşları üçün rəngarəng və çoxterkibli informasiya cəmiyyətinin dəstəklənməsi və ona yardım edilməsində işin keyfiyyətinin yüksək dərəcədə olmasının vacibliyini bir daha vurğulayır.

Henri İnqberq

Belçika Fransız İcması Nazirliyinin

Baş Katibi

(Minerva Keyfiyyət İşçi Qrupunun
həmkoordinatoru)

Giriş

Bu sənəddə Minerva layihəsi tərəfindən nəşr olunmuş on *Keyfiyyət Prinsipinin* şərhı və tədqiqi verilmişdir. Bu prinsiplər məsələ ilə bağlı yüksək səviyyəli baxış təqdim edir və onların həyata keçirilməsi və dəyərləndirməsində rəhbərliyə ehtiyac var. Bu sənəd on prinsipin hər biri üçün izahedici məlumat verir və onların hər biri üçün aşağıdakıları təmin edir:

- prinsipin izahını, tarixçəsini və motivasiyasını təmin edən şərh;
- veb saytın prinsipə uyğun olub-olmadığını dəyərləndirmək üçün istifadə edilə biləcək meyarlar məcmusu;
- veb saytın dəyərləndirilməsi zamanı istifadə edilə biləcək meyarlara əsaslanmış yoxlama cədvəli;
- veb sayt sahibinə öz saytının keyfiyyət prinsiplərinə uyğunluq dərəcəsini dərindən analiz etmək üçün lazım ola biləcək praktik və praqmatik test və suallar məcmusu.

Bu prinsiplər muzeylər, kitabxanalar, arxiv və digər mədəniyyət qurumları tərəfindən yaradılacaq inkişaf etdiriləcək mədəniyyət veb saytları üçün nəzərdə tutulub. Bununla belə bu prinsiplər kifayət qədər ümumi xarakterə malikdirlər və demək olar ki, istənilən veb sayta tətbiq edilə bilərlər. Bu sənəd, prinsiplərin mədəniyyət veb saytları üçün yararlı olan və onlara daha böyük dəyər qazandıran cəhətlərinə xüsusi önəm verir.

On keyfiyyət prinsipi

Rəqəmsal mədəniyyət materiallarına yol açaraq bu imkanlarını hamı üçün təmin etməklə Avropanın mədəni müxtəlifliklərinin təşviq edilməsi

Yaxşı keyfiyyətə malik mədəniyyət veb saytına qoyulan tələblər:

- **Şəffaf olmalıdır** – veb saytın adı və məqsədi, eləcə də onu idarə edən məsul təşkilat dəqiq və aydın şəkildə göstərilməlidir.
- İstifadəçilərin **effektiv** faydalanması üçün veb sayt yaradılarkən təqdim edilən materiallar seçilməli, rəqəmsal formaya salınmalı, avtorizasiya edilməli və əsaslandırılmalıdır.
- Veb saytın **işlək vəziyyətdə saxlanması** və mütəmadi olaraq məlumatların yeniləşdirilməsinin təmin olunması məqsədilə keyfiyyətli xidmət siyasəti tövsiyələrinə riayət olunmalıdır.
- İstifadə etdikləri texnologiyalardan, eləcə də imkansızlıqlarından asılı olmayaraq, bütün istifadəçilər naviqasiya, məzmun və interaktiv elementlər də daxil olmaqla veb sayta asanlıqla daxil ola bilməlidirlər.
- **İstifadəçiyə istiqamətlənmiş** olmalıdır – istifadəçilərin ehtiyacları nəzərə alınmalı, qiymətləndirmə və cavablandırma yolu ilə materialların çatdırılması, onların səviyyəsinə uyğunluğu və asanlıqı təmin edilməlidir.
- **Cavaba hazır** olmalıdır – istifadəçilərə saytla əlaqə yaratmaq, eləcə də müvafiq cavab almaq imkanı yaradılmalıdır. Lazım gələrsə, istifadəçilər suallar verməyə, informasiyaları paylaşmağa, təşkilatçılarla, eləcə də öz aralarında müzakirələr aparmağa həvəsləndirilməlidir.
- **Çoxdilliyin** vacibliyi nəzərə alınmalı və istifadəçilər üçün ən azı bir neçə dildə minimum məlumat əldə etmə imkanı təmin edilməlidir.
- Öz ehtiyaclarına cavab verəcək məzmun və xidmətləri asanlıqla tapa bilməkdə istifadəçilərə imkan yaratmaq məqsədilə mədəniyyətə dair veb saytlar **şəbəkəsində olmalıdır**.

- Vebsayt əqli mülkiyyət və şəxsi həyat hüququ kimi qanunlara hörmət edilməklə **idarə olunmalı** və onun məzmunundan istifadə qaydaları və şərtləri dəqiq bəyan edilməlidir.
- Vebsaytın və onun məzmununun uzun müddət **qorunub saxlanılmasının** təmin olunması məqsədilə strategiya və standartlar müəyyən edilməlidir.

şəffaflıq • effektivlik • işlək vəziyyətdə saxlanılma
• asanlıqla daxil olma • istifadəçiyə istiqamətlənmə
• cavaba hazır olma • çoxdillilik • şəbəkədə olma
• idarə olunma • qorunub saxlanılma

Bu bələdçi kitabçadan necə istifadə etmək lazımdır?

Vebsayt növbə ilə hər bir prinsipə uyğun olmalıdır. Hər bir prinsipin mühümlüyü layihənin hansı mərhələdə olmasından asılı olaraq dəyişir: onların bəziləri layihənin planlaşdırılması dövründə, bəziləri isə layihə tam həyata keçirildikdən sonra daha vacib olur. Təfəsilat üçün prioritet prinsip matritsasına (12-ci bölmə) baxın.

Hər bir prinsip üçün:

1. Şərhi oxuyun və hər bir prinsipi vebsaytınıza necə tətbiq edə biləcəyinizə dair qeydlər edin.
2. Meyarlar məcmusunu nəzərdən keçirin və lazım gələrsə onları saytınızın xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırın.
3. Yoxlama cədvəlini doldurun.
4. Testləri həll edin və suallara cavab verin.
5. Saytınızı yenidən nəzərdən keçirin və onun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün hansı addımların atılmasının lazım olduğunu müəyyənləşdirin.
6. Bu addımları prioritetlərə görə sıralayın, planlaşdırın və həyata keçirin.

I. Şəffaflıq

Giriş

Bu bölmə birinci keyfiyyət prinsipini tədqiq edir. Bu prinsipə əsasən “Keyfiyyətli veb sayt şəffaf olmalıdır, yəni, burada saytın ünvan məlumatları və məqsədi, eləcə də onu idarə edən məsul təşkilat dəqiq və aydın şəkildə göstərilməlidir”.

Bölmə:

- şəffaflıq prinsipinin necə izah olunmasını tədqiq edir;
- veb saytın şəffaf olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir;
- şəffaflığın təmini üçün istifadə edilmək məqsədilə Veb saytın səciyyəvi xüsusiyyətlərinin yoxlama cədvəlini təklif edir;
- veb saytın şəffaf olduğunu yoxlamaq məqsədilə istifadə oluna biləcək bir sıra testlərin təsvirini verir.

Şərh

Ad, missiya və sahiblik

Şəffaflıq prinsipinə görə yüksək keyfiyyətli veb sayt

- öz məğzini ifadə edən ada,
- aydın məqsəd və ya missiyaya malik olmalıdır;
- istifadəçi onun öz informasiya tələbatına uyğunluğunu asanlıqla müəyyən edə bilməlidir.

Şəffaflıq yüksək keyfiyyətli veb saytın təməl xassəsidir. Milyonlarla veb sayt mövcuddur; yaxşı axtarış vasitəsindən istifadə edən istifadəçi minlərlə mümkün sayt siyahısını əldə edə bilər. Məsələn: “İtalyan mədəniyyət veb saytı”nın şəbəkədə axtarışı təxminən 350 000 nəticə verir. Bu o deməkdir ki, istifadəçi sizin saytınıza çatanda dərhal əmin olmalıdır ki:

- bu, faktiki olaraq onun axtardığı veb sayt növüdür.
- bu veb saytda onun axtardığı məlumat ola bilər.
- veb sayt mədəniyyət sektoru təşkilatı tərəfindən idarə olunur.

Şəffaflıq istifadəçinin tərəddüd və çaşqınlığını azaltmalıdır və təbii ki, şəffaf veb saytın həm əhatə dairəsi, həm rolu, həm də ki, məzmunu aydın olacaqdır. İstifadəçilər mümkün qədər tez bir müddətdə

- saytda nə tapacaqlarını,
- tələblərinin ödənilib-ödənilməyəcəyini öyrənə biləcəklər.

Təcili şəffaflıq

“Mümkün qədər tez” bu tələbin mühüm hissəsidir – istifadəçilər saytın nə barədə və kimə məxsus olduğunu, habelə onların axtardığı məlumatların həmin saytda olub-olmadığını anlamaq üçün uzun müddət axtarış etməməlidirlər. Bu o deməkdir ki, saytın məğzini ifadə edən adı və həmçinin saytın məzmunu barədə ümumi məlumat saytın birinci səhifəsində verilməli, ən pis halda isə istifadəçi bircə dəfə basmaqla bu məlumatı əldə etməlidir. Buna nail olmaq üçün sayt:

- onun məğzini ifadə edən ada;
- öz missiyası və ya məzmunu barədə birinci səhifədə verilən qısa xülasəyə malik olmalıdır.

Ad

Saytın adı onun məzmununu aydın şəkildə ifadə etməlidir. Beləliklə, “Notr Dam Kilsəsi” “Sallinin arzusu” adından və ya “Vatikan muzeyi” isə “Pontiflərin xəzinələri” adından üstün tutulur. Xəyali və mücərrəd adlar marketing strategiyalarının effektiv elementinə çevrildiyi üçün bəzən bu, şəffaflıq üçün çətinlik törədə bilər.

URL

Adətən saytın URL-i saytın adı olmaq üçün kifayət etmir. Məsələn: “notredame.fr” ünvanı bunun Notr Dam Kilsəsinin saytı olduğunu bildirsə belə istənilən halda tam açıq ad daha üstün tutulur. Bundan əlavə, bəzi URL-lər təşkilati bölmə və ya agentlikləri əks etdirir və bu da təcili şəffaflığı azalda bilər.

Əslində belə bir situasiyada sonrakı URL gizlədilməklə ISP tərəfindən təmin edilən şəffaf domen adının qeydiyyatı alınması məsələsini də nəzərdə tutmaq lazımdır. Domen adının qeydiyyatı alınmasının dəyəri kifayət qədər aşağıdır ki, bu da şəffaflığın artması ilə nəticələnə, az məsrəf, böyük fayda gətirə bilər və demək olar ki, bütün mədəniyyət veb saytları bu barədə düşünməlidirlər. Qurumlar mümkün olan yerdə uyğun gələn .eu, .org or .museum. kimi yüksək səviyyəli domen adlarından istifadə barədə də düşünə bilərlər.

Missiya xülasəsi

Saytın adının necəliyindən asılı olmayaraq, istifadəçi ən qısa müddət ərzində onun “missiya xülasəsi”nə yol tapa bilməlidir. Həmin xülasənin praktikliyi üçün o, bir çox dillərdə verilməlidir. Ən çoxu 50 sözdən ibarət olmalıdır. Onun məqsədi əyləncə və ya marketing deyil, sadəcə olaraq özü haqqında istifadəçiyə qısa müddətdə məlumat çatdırmaqdır. Xülasədə aşağıdakılar göstərməlidir:

- veb saytın mövzusu
- saytda olan ən mühüm məzmun
- saytın idarə olunmasına məsul təşkilat və nəzərdə tutulan auditoriya (vacib deyil)

Əgər Veb saytınızın birinci səhifəsi dizayn xatirinə animasiya, gözəl şəkillər və ya digər qeyri-mətn materialları ilə bəzədilibsə, bu halda ad və missiya xülasəsi bircə dəfə basdıqdan sonra əldə olunmalıdır. Lakin belə bir informasiya daşımayan ön səhifə saytın şəffaflığına mənfi təsir edə bilər və hətta saytın açılıb baxılmadan buraxılmasına gətirib çıxara bilər. Bu cür ana səhifənin (fləş və qrafik elementlərlə bəzədilmiş) işlədildiyi saytda “Girişi ötür” – qrafik reklam və görüntünü ləğv edərək baxmadan sayta daxil olmaq – düyməsi vasitəsilə birbaşa məlumat səhifəsinə keçid üsulundan istifadə edilə bilər.

Meyarlar

Saytın şəffaf hesab olunması üçün o, aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Şəffaflıq dərəcəsi bu meyarlara uyğunluğun dərəcəsinə əsasən təyin olunur; beləliklə, sayt bütün meyarlara uyğun

gəlmədikdə “75% şəffaf” hesab olunur. Meyarların bəziləri Keyfiyyət Prinsipləri ilə qismən üst-üstə düşür. Məsələn, sayt profilinin bir çox dillərdə verilməsi beynəlxalq auditoriya üçün saytın şəffaflığını artırır, eləcə də saytın çoxdilliliyinə təsir edir.

- Saytın adı aydın şəkildə göstərilməlidir.
- Ad mümkün qədər saytın məğzi, məqsədi, məzmunu və sahibi barədə məlumatları özündə əks etdirməlidir.
- Saytın URL-i onun təbiəti barədə mümkün qədər çox məlumat təmin etməlidir.
- Saytın ana səhifəsində ən azı aşağıdakılar olmalıdır:
 - saytın adı
 - missiya xülasəsi
 - sayta məsul təşkilatın adı
- Saytın ana səhifəsi əslində onun birinci səhifəsi olmalıdır, sayta girən istifadəçi dərhal onu görə bilməlidir (məs. index.html). Saytın ana səhifəsində fləş animasiya və ya vizual təqdimat istifadə edildiyi halda istifadəçinin ona baxmadan (istəmədiyi halda) birinci səhifəyə keçməsi mümkün olmalıdır.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı dəyərləndirməyə imkan verən yoxlama cədvəli təqdim edir	Hə/Yox/M.e (müəyyən edilməyib)
Saytın adı brauzerin titul hissəsində (brauzerin yuxarı hissəsi) görünür.	- - -
Saytın fəal hissəsi brauzerin titul hissəsində görünür	- - -
Saytın adı ana səhifədə aydın görünür	- - -
Saytın adı saytın məğzi və məqsədini göstərir	- - -
Sayt URL-i saytın məqsədinin göstəricisidir	- - -
Missiya xülasəsi mövcuddur	- - -
Missiya xülasəsi birinci səhifədə üzə çıxır	- - -
Missiya xülasəsi bir çox dillərdə verilmişdir	- - -
Missiya xülasəsi dillərini dəyişmək asandır	- - -
Təşkilatın adı aydın görünür	- - -
İstənilən animasiya və ya vizual təqdimat səhifəsi baxılmadan keçilə bilər	- - -

Praktik testlər

Bu bölmə saytınızın şəffaflıq prinsipinə nə dərəcədə uyğun olduğunu yoxlaya bilmək üçün bəzi sadə, praqmatik test və suallar təklif edir.

Saytın adı brauzerin titul hissəsində görünürmü?

Saytda axtarışı asanlaşdırmaq məqsədilə saytın müəyyən hissəsi də (məs. “Sərgilər”, “Missiya xülasəsi”) brauzerin titul hissəsində üzə çıxırmı?

Saytın adı birinci səhifədə ən aydın göstərilmiş mətndirmi?

Saytın URL-i saytın məgzini aydın göstərirmi?

Missiya xülasəsi birinci səhifədə aydın şəkildə üzə çıxırmı?

Missiya xülasəsində saytın məqsədi, məğzi, sahibi və məzmunu aydın ifadə olunubmu?

Missiya xülasəsi bir neçə dildə verilibmi?

Bir dildən başqasına keçmək aydın və asandırmi?

Birinci səhifə saytın yaradılması və saxlanmasına görə məsul təşkilatın kimliyini aydın şəkildə göstərirmi?

Ön səhifə animasiya ya digər informasiya daşımayan materiallarla bəzədilibsə, onu asanlıqla keçmək mümkündürmü?

II. Effektivlik

Giriş

Bu bölmə ikinci keyfiyyət prinsipini tədqiq edir. Bu prinsip əsasən “Keyfiyyətli veb saytda təqdim edilən materiallar seçilməli, rəqəmsal formaya salınmalı, avtorizasiya edilməli və əsaslandırılmalıdır”. Bölmə:

- effektivlik prinsipini necə izah olunmasını tədqiq edir;
- veb saytın effektiv olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir;
- effektivliyin təmin olunmasında istifadə edilmək məqsədilə veb saytın səciyyəvi xüsusiyyətlərinin yoxlama cədvəlini təklif edir;
- Veb saytın effektiv olduğunu yoxlamaq məqsədilə istifadə edilə biləcək bir sıra testlərin təsvirini verir.

Şərh

Effektivlik prinsipinin mərkəzində məzmun durur. Yüksək keyfiyyətli veb sayt:

- uyğun şəkildə seçilmiş və müvafiq;
- əsaslı və düzgün;
- müvafiq şərh və izahedici məlumatlarla birgə verilmiş və yaxşı təqdim edilmiş olmalıdır.

Effektiv veb saytın ikinci həlledici elementi istifadəçinin həmin saytda verilən məlumatlar üzrə asanlıqla *gəzişə* bilməsidir.

Uyğunluq və seçim

Mədəniyyət veb saytları adətən iri həcmli mədəniyyət materialları olan mədəniyyət təşkilatları tərəfindən yaradılır. Bu materiallar kitab, şəkil, heykəl, bina, tarixi yer və ya digər formalarda ola bilər. Bir çox hallarda mədəniyyət qurumunun bütün mülkiyyəti Veb saytda yerləşdirilə bilməz, sadəcə ona görə ki, bu materiallar həddindən artıq çox olur. Bu da o deməkdir ki, ciddi seçmə ehtiyac

duyulur. Mədəniyyət veb saytı yaradan istənilən layihə və ya təşəbbüs ilk öncə hansı materialların rəqəmləşdirilərək onlayn yerləşdirilməsi ilə bağlı seçimi üçün bir sıra meyarlar müəyyən etməlidir. Bu meyarlar layihədən layihəyə, qurumdan quruma dəyişilir. Ən yaxşı meyar nümunələrinə aşağıdakılar daxildir:

- istifadəçi tələbi – ən populyar tələbləri seçin;
- nəzərdə tutulan auditoriya – seçdiyiniz auditoriya üçün daha faydalı ola biləcək materialları seçin; bu seçim kimə xidmət etməyinizdən asılı olaraq dəyişə bilər;
- konservasiya məsələləri – ən həssas materialları seçin, orijinalardan istifadəni məhdudlaşdırın;
- layihə mövzuları – layihə mövzusunə uyğun material seçin;
- digər qurumlarla əməkdaşlıq – digər qurumların cəlb olunduğu birgə sərgi və ya layihə mövzularına uyğun olanları seçin.

Yuxarıda göstərilənlərdən əlavə, bir çox digər seçim meyarları mövcuddur: yaxşı seçilmiş onlayn materialları nəzərdə tutulan auditoriya önündə mədəniyyətlə bağlı veb saytının nüfuzunu hiss ediləcək dərəcədə artırabilir. İstifadəçiyə axtardığı məzmunun təqdim edilməsi istifadəçinin işinin effektivliyi artırır. Sözsüz ki, bu, istifadəçinin nə axtardığını anlamağınızı tələb edir – layihənin texniki aspektlərinə başlamamışdan öncə bu sahədə bəzi tədqiqatlar aparmaq əhəmiyyətli ola bilər.

Dəqiqlik

Mədəniyyət veb saytında seçilib təqdim edilməsindən asılı olmayaraq, verilmiş məlumatın və məzmunun fakt baxımından düzgün olmasını təmin etmək mədəni təşkilat üçün çox vacib öhdəliklərindən biridir. Mədəniyyət veb saytı ən çox maarifləndirmə və tədqiqat təsirinə malikdir və bu sahələr üçün çox mühüm resurs təşkil edir – bu səbəbdən faktlarda səhvlərin olması istənilən veb saytın dəyərini azaldır.

Materialın və əlavə mətnin (aşağıya baxın) saytda yerləşdirilməsindən öncə kurator və ya sektor mütəxəssisi tərəfindən yoxlanılmasını təmin edin. Çox vaxt rəqəmsal və Veb nəşri ilə məşğul olan texniki heyət tələb olunan spesifik biliklərə malik olmaya bilər.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, mənbə materialı ilə bağlı faktların doğruluğuna 100% əminlik olmadığı hallarda həmin materialı nümayiş etdirməməkdənsə, onu veb sayta daxil etmək və istifadəçiyə bu barədə məlumat vermək daha faydalıdır.

İzahedici məlumat

Əksər mədəniyyət veb saytlarının məğzini onlarda təqdim olunmuş mədəniyyət materialları təşkil etdiyi üçün bu materialların hər birinə aid ayrıca izahedici məlumat verilərsə, sayt nəticədə daha çox müsbət istifadəçi rəyi qazanacaqdır. Bu cür məlumatlar verilmiş materialın mənsəyi, onunla bağlı tarixi hadisə və ya şəxsiyyətlər, digər mədəniyyət qurumlarındakı linklər (digər saytlara keçidlər) və həmin materiala həsr olunmuş ədəbi istinadlar və s. barədə ola bilər.

Hansı materialın təqdim edilməsindən asılı olmayaraq, onun yalnızca şəklinin verilməsi tipik istifadəçi üçün çox məhdud dəyər daşıyır. İzahedici məlumat məzmunun dəyərini və saytın effektivliyini artırır.

Yarlıklar və izahedici məlumat mümkün olan qədər çox dildə verilməlidir. Bu, saytın effektiv olduğu auditoriyanı genişləndirir.

Təqdimat

Mədəniyyət saytları da daxil olmaqla istənilən veb saytın istifadə asanlığı, cəlbedici görünüşü onun effektivliyinə böyük təsir göstərir. Bu sahəyə axtarış sistemi, rəng seçimi, təsviri təqdimat və s. daxildir.

Bunların çox hissəsi demək olar ki, subyektiv xarakter daşıyır. Bununla belə, aşağıda göstərilənlər bütün mədəniyyət veb saytlarında nəzərə alınmalıdır:

- Bütün şəkillər aydın şəkildə yarlıqlanmalı, onlarla bağlı istənilən ALT mətnin əlavə edilməsi mümkün olmalıdır.
- Şəkillər, eləcə də 3D formatlı təqdimatlar, digər rəqəmsal artefaktlar və izahedici məlumat arasında olan əlaqə aydın bilinməlidir. Verilmiş hər bir mətnin hansı şəkilə aid olması ilə əlaqədar heç bir anlaşılmazlıq yaranmamalıdır. Bu həmçinin çoxdilli məlumatlara da şamil edilir.

- Bütün daxili və xarici hayperlinklər işlək olmalı və hər bir link istifadəçini istədiyi yerə aparıb çıxarmalıdır.
- Şəkillər uyğun tərtibdə verilməlidir. Mədəni məzmun üçün yüksək səviyyəli tərtib dəqiq araşdırma imkanı yaratmaq üçün çox vacibdir. Bunun üçün müvafiq texniki həllərdən də istifadə etmək lazımdır. Bu cür həllər əqli mülkiyyət hüququnu nəzərə almağı tələb edir.
- iri həcmli şəkillər kiçik tərtibdə verilməli, lakin eyni zamanda daha böyük ölçüdə yükləmək üçün imkan da yaradılmalıdır.

Axtarış sistemi (navigasiya)

İstər mədəni, istərsə də digər sahə üzrə istənilən veb saytın effektivliyinin əsasını veb sayta asanlıqla girmək və lazım olan informasiyanı asanlıqla tapmaq imkanı təşkil edir.

Vebsayta daxil edilən mövzu təfsilatları axtarış sistemində göstərilmək üçün həddən artıq geniş olarsa, aşağıdakı pragmatik anlayışlar nəzərə alınmalıdır:

- İstifadəçi həmişə digər hissələrinə nəzərən saytın harasında olduğunu bilməlidir. Bu adətən “crumbtrail” (fayla ən qısa yol) mexanizmi ilə əldə edilə bilər (>> siz buradasınız >> sayt >> məzmun >> kateqoriya >> səhifə və ya buna bənzər)
- İstifadəçi hər an əvvəlcə baxdığı səhifəyə qayıda bilməlidir. Bunu brauzerin “Geri” (*Back*) düyməsinin köməyi ilə etmək ideal olardı; mümkün olduğu halda buna əngəl törədən texnologiyalardan istifadə etməmək lazımdır.
- Böyük ölçülü səhifələr üçün “səhifə sıçrayışları” (page jumps) menyusu nəzərə alınmalıdır. Bu istifadəçiyə səhifə daxilində onu aşağı salmadan istədiyi bölməni tapmağa imkan verir.
- İstifadəçi hər zaman Vebsaytın ana səhifəsinə qayıda bilməlidir. Bu ya “crumbtrail”-in funksiyası ola bilər, ya da “Ev” və ya buna bənzər bir düymənin üzərinə basmaqla həyata keçirilə bilər.
- Saytın strukturunun qısa icmalı və onun linklər vasitəsilə əsas bölmələrə bağlanması istifadəçinin lazım olan məlumatı tapmasını asanlaşdırır. Sayt xəritəsi də (ən azı 4 rəngli struktur olmaqla) təmin edilə bilər.

- Saytda axtarmaq imkanı təmin edilməlidir. İstifadəçinin axtardığını tapmaq ehtimalını maksimum dərəcəyə çatdırmaq məqsədilə bu xüsusi axtarış vasitəsi mümkün qədər sadə başa düşülən olmalıdır. Həm META, həm də adi mətn indeksləşməsi nəzərə alınmalıdır.

Meyarlar

Bir saytın effektiv hesab olunması üçün o, aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Effektivlik dərəcəsi saytın bu meyarlardan neçəsinə uyğun gəlməsi ilə təyin olunur; beləliklə, əgər sayt bu meyarların heç də hamısına tam uyğun gəlmirsə, o 75% effektiv hesab edilir. Meyarların bəziləri Keyfiyyət Prinsipləri ilə qismən üst-üstə düşür. Məsələn, metaməlumat standartlarından istifadə şəbəkədə olma prinsipinə uyğun gəldiyi kimi, təqdimat və axtarış sistemi istifadəçiyə istiqamətlənmə prinsipinə uyğundur. Effektivlik prinsipi meyarlarına aşağıdakılar daxildir:

- İstifadəçi qruplarının cəlb olunduğu tədqiqatlara əsaslanaraq istifadəçilərin ehtiyacları tərtib edilmişdir;
- Məzmun seçimi meyarı nəzərdə tutulan auditoriyanın tələblərini əks etdirir;
- Bütün materiallar düzgün yarlıqlanıb (identifikasiya edilib);
- Bütün materiallar linklər vasitəsilə onlara aid düzgün izahedici məlumata bağlanıb;
- Bütün izahedici məlumatlar doğru faktlara əsaslanıb;
- Materiallar və izahedici məlumatlar sektor/kurator mütəxəssisləri tərəfindən yoxlanılıb;
- İzahedici məlumat beynəlxalq metaməlumat standartlarına uyğun olaraq strukturlaşdırılıb;
- Materialların yarlıqları və izahedici məlumat çoxdillidir;
- Bütün daxili və xarici linklər gözləniləndiyi kimi işləkdir;
- Şəkillər uyğun tərtibdə təqdim olunub;
- Lazım olan yerlərdə eskizlərdən istifadə edilib;
- Yüksək səviyyəli tərtibə malik şəkillər də mövcuddur (əqli mülkiyyət subyekti).

Axtarış sistemi üçün əlavə meyarlara aşağıdakılar aiddir (lakin həmin meyarlar yalnız bununla məhdudlaşmır):

- “Crumtrail” mövcuddur;
- Brauzerin “Geri” düyməsi, gözlənildiyi kimi, işləyir;
- Lazım gəldikdə səhifə “sıçrayışları”ndan istifadə edilir;
- İstənilən halda ana səhifəyə keçmək mümkündür;
- Sayt xəritəsi mövcuddur (ağac strukturu);
- Saytda axtarış aparmaq asandır.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı dəyərləndirməyə imkan verən yoxlama cədvəli təqdim edir	Hə/Yox/M.e (müəyyən edilməyib)
İstifadəçi qruplarının cəlb olunduğu tədqiqatlara əsaslanaraq istifadəçilərin ehtiyacları tərtib edilmişdir.	- - -
Məzmun seçimi meyarları istifadəçilərin əvvəlcədən məlum olan ehtiyaclarını əks etdirir.	- - -
Bütün materiallar düzgün yarlıqlanıb.	- - -
Bütün materiallar linklər vasitəsilə düzgün izahedici məlumatlara bağlanıb.	- - -
Bütün əlavə material faktiki olaraq düzgündür.	- - -
Materiallar və izahedici məlumatlar mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılıb.	- - -
Materialların yarlıqları və izahedici məlumat çoxdillidir.	- - -
Bütün hayperlinklər, gözlənildiyi kimi, işləkdir.	- - -
Şəkillər uyğun tərtibdə təqdim edilib.	- - -
Lazım olan yerlərdə eskizlərdən istifadə olunub.	- - -
Yüksək səviyyəli tərtibə malik şəkillər də mövcuddur (əqli mülkiyyət subyekti).	- - -
“Crumtrail” mövcuddur.	- - -
Brauzerin “Geri” düyməsi, gözlənildiyi kimi, işləkdir.	- - -
Lazım gəldikdə səhifə “sıçrayışları”ndan istifadə edilir.	- - -
İstənilən halda ana səhifəyə keçmək mümkündür.	- - -

Sayt xəritəsi mövcuddur.	-	-	-
Saytda axtarış aparmaq asandır.	-	-	-

Praktik testlər

Bu bölmə saytınızın effektivlik prinsipinə nə dərəcədə uyğun gəldiyini yoxlaya bilmək üçün bəzi sadə, pragmatik test və suallar təklif edir.

1. Nəzərdə tutulmuş qrup və ya digər istifadəçi nümayəndələri üçün saytı mümkün olan qədər effektiv edəcək məzmun seçimi ilə bağlı onlarla məsləhətləşmişsinizmi?
2. Nəzərdə tutulan auditoriyanın tələbləri əks olunmuş formal məzmun meyarları işlənib hazırlanmış və işlər ona uyğun aparılmışdır mı?
3. Materialların yarlıqlanmasının (identifikasiya edilməsinin) düzgünlüyünü təmin etmək məqsədilə Veb səhifələrin rəqəmsal formaya salınmasından və yaradılmasından sonra mütəxəssislər məzmunu nəzərdən keçiriblər mi?
4. Mütəxəssislər həmçinin izahedici məlumatı / təsvir mətnini yoxlayıblarmı?
5. Hansı izahedici məlumatın hansı mədəni artifakta məxsus olduğu aydındır mı?
6. Materialların yarlıqları və izahedici məlumatlar müxtəlif dillərdə təqdim edilib mi?
7. Bir dildən digərinə keçmək asan və aydındır mı?
8. Bütün daxili və xarici hayperlinklər testdən keçirilib mi?
9. Şəkillər uyğun tərtibdə təqdim edilmişlər mi?
10. Hətta zəif İnternet qoşulmalarında yükləmələr mümkündür mü?
11. Eskizlərdən istifadə nəzərə alınıbmı?
12. Yüksək səviyyəli tərtibə malik şəkillər də mövcuddur mu?
13. Bu cür şəkillər üçün Əqli Mülkiyyət Hüququ, Rəqəmsal Menecment Hüququ və Müəlliflik Hüququ məsələləri nəzərə alınıbmı?
14. Axtarış sistemi üzrə təkliflər nəzərə alınıbmı?
15. Nəzərdə tutulmuş qruplar istifadə imkanları və axtarış sistemi baxımından saytı yoxlayıblarmı?

III. İşlək vəziyyəti təmin etmək

Giriş

Bu bölmə üçüncü keyfiyyət prinsipini tədqiq edir. Bu prinsipə əsasən “Vebsaytın işlək vəziyyətlə saxlanması və məlumatların mütəmadi olaraq yeniləşdirilməsini təmin etmək məqsədilə keyfiyyətli vebsayt, keyfiyyətli xidmət siyasəti tövsiyələrini həyata keçirməlidir”. Bölmə:

- “işlək vəziyyəti təmin etmək” prinsipinin necə izah olunmasını tədqiq edir;
- vebsaytın işlək vəziyyətdə saxlanılan olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir.
- keyfiyyətli xidmət göstərilməsini təmin etmək üçün vebsaytın səciyyəvi xüsusiyyətlərinin yoxlama cədvəlini istifadə edilmək məqsədilə təklif edir.
- Vebsaytın keyfiyyətli xidmət göstərdiyini yoxlamaq məqsədilə bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Bu prinsip, istər mədəni, istərsə də digər vebsaytların keyfiyyətli xidmət ehtiyacı ilə bağlıdır. Prinsip əsasən vebsaytda verilən məlumatların cariliyi məsələsini nəzərdə tutur—yəni, həmin məlumatlar günün tələblərinə cavab verməli və davamlı olaraq yeniləşməlidir. Bu o deməkdir ki:

- Vebsaytda verilən məlumat daxil edildiyi tarixdən sonra köhnəlsə və ya işlək olmazsa, o, köhnəldiyi tarixdən saytın arxivinin bir hissəsinə çevrilməlidir.
- İnkişafda olan layihə və ya təşəbbüs kimi məzmunlar daim yenilənməlidir.
- Dəqiq və işlək olduğunu təmin etmək məqsədilə məzmun vaxtaşırı yoxlanmalıdır. Məzmunun yeniləşdirilməsi üçün istənilən tələb yerinə yetirilməlidir.

Bundan əlavə, hətta məzmunu dəyişdirməmiş ön səhifəyə vaxtaşırı “yeni görünüş” verilməsi sayta yeni ziyarətçiləri cəlb edə bilər.

Texniki cəhətdən işlək vəziyyətdə saxlanılma

İşlək vəziyyətdə saxlanılma saytın İnternet vasitəsilə ona daxil olma baxımından yeniləşməsinə də tələb edir. Bu, mütəmadi olaraq saytın texniki platformasının işlək vəziyyətdə saxlanılmasını təmin edən müvafiq texniki vasitələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi üzrə tələbin formalaşmasına gətirib çıxarır. Texniki cəhətdən işlək vəziyyətdə saxlanılma nələrin tələb olunduğunu aşkara çıxaran texniki xidmət siyasətinin mövzusu olmalıdır.

Köhnəlmə

Həm mədəni, həm də digər Vebsaytların çoxunda “ən son xəbərlər”, “gözlənilən hadisələr” və “hal-hazırda nələr baş verir” bölmələri var. Onlar adətən nəzərə çarpan yerdə olur, məsələn linklər vasitəsilə birbaşa birinci səhifədən onlara girilə bilər. Bu cür bölmələrdə haqqında danışılan hadisə və xəbərlər sürətlə köhnəldiyi və ya olub keçdiyi üçün onlar tez köhnəlirlər.

Yeni xəbər və ya hadisələr barədə heç bir məlumat verməyən və ya davamlı olaraq uzaq keçmişə aid hadisə və xəbərləri təbliğ edən Vebsayt özü barədə işlək vəziyyətdə olmamaq kimi pis təəssürat yaradır. Hətta saytda çox sayda “uzunömürlü” məlumat olsa belə istifadəçini həvəsdən salan “köhnə” məlumatlar varsa, ona ümumiyyətlə baxılmaya da bilər.

Köhnəlmiş materialın arxivləşdirilməsi vacibdir. Bununla belə, yaxşı olar ki, bu cür material əsas səhifədən çıxarıldıqdan sonra elə arxivləşdirilsin ki, sonradan onu əldə etmək və istifadə etmək mümkün olsun.

Məzmunun aktuallığı

Vebsayt məzmununun digər mühüm cəhəti istifadəçini davamlı olaraq son məlumatlardan xəbərdar etməkdir (məs: layihənin gedişatı). Bu cür məzmun vaxtaşırı yeni materialların əlavə olunmasını nəzərdə tutur, hər bir yeni material isə daha öncəki materiala əlavə edilməlidir.

Materialın bu cür yeniləşdirilməsi və işlək vəziyyətdə saxlanılması çox vacibdir.

Gedişat barədə hesabat və ya digər gündəlik xarakterli məzmunlar vaxtaşırı yenilənmirsə, açıq-aşkar saytın artıq maraqdan düşdüyünü göstərir. Bu, yenə də istifadəçini həmin saytda axtarış aparmaq həvəsindən sala bilər.

Aydındır ki, bu tip məzmunlar təbii olaraq, sənədləşdirdiyi layihə və proseslərin başa çatması ilə birlikdə sona çatır. Bu baş verərkən həmin məzmunla bütün prosesi ümumiləşdirən və onu yekunlaşdıran final bölməsi əlavə edilməlidir. Bundan sonra həmin məzmun veb saytın digər bir hissəsinə köçürülə bilər.

Yeniləşdirmə

Hətta səciyyəvi vaxt məhdudiyyəti olmayan məzmunla malik veb saytların da işlək vəziyyətdə saxlanılmasına ehtiyac vardır. Yaradıldığı vaxtdan bir neçə ay sonra yenidən nəzərdən keçirərkən demək olar ki, istənilən məzmunun “vaxtı keçmiş” olur və ya artıq heç də təzə görünmür. Bu, xüsusilə əlaqə məlumatları və telefon nömrələri, kadr məlumatı, layihə və təşəbbüslərin müzakirəsi və digər bu kimi heç də həmişə sabit qalmayan statistik məzmunlara aiddir. Mədəniyyət veb saytları çox vaxt əsas etibarilə sabit statistik məlumatlara malik olurlar. Rəqəmsal mədəni materiallar, onların təsvir və yarlıqları zaman keçdikcə o qədər də dəyişilmir. Lakin virtual sərgilər və qeyri-rəsmi müzakirə məlumatları köhnəlmiş olur.

İstənilən yüksək keyfiyyətli Veb saytın bütün qeyri-sabit statistik məzmunu vaxtaşırı olaraq, ən azı bir neçə aydan bir yoxlanmalı, yenidən nəzərdən keçirilməlidir. Bu proses Veb saytın menecment planına daxil edilməlidir.

Meyarlar

Saytın işlək vəziyyətdə yaxşı saxlanılmış hesab olunması üçün o, aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Effektivlik dərəcəsi uyğun olduğu meyarların sayına əsasən təyin olunur; beləliklə, sayt bu meyarların hamısına tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% işlək vəziyyətdə saxlanılan” hesab edilir. İşlək vəziyyətdə saxlanılma meyarlarına aşağıdakılar daxildir:

- Konfransların, iclasların və s. tarixləri sonradan saytdan çıxarılma əsasında verilməlidir;
- Xəbərlər və yeniliklər gündəmdən düşdükdən sonra arxivləşdirilməlidir;
- “Gündəlik” xarakterli və ya gedişat barədə hesabat xarakterli məzmun vaxtaşırı yeniləşməlidir;
- Gedişat barədə məlumatlar qəfil dayandırılmamalıdır;
- Mövzu ilə bağlı proses başa çatdıqdan sonra “gündəlik” xarakterli material təmiz şəkildə sona çatdırılmalı və yekunlaşdırılmalıdır;
- Bütün məzmun vaxtaşırı nəzərdən keçirilməli və lazım gəldikdə yeniləşdirilməlidir;
- Ön səhifənin vaxtaşırı “bəzədilməsi” və ona “yeni görünüş” verilməsi nəzərdə tutulmalıdır;
- Texniki xidmət siyasəti aparılmalıdır;
- Ehtiyat proseduralar işlənib hazırlanmalı və testdən keçirilməlidir;
- İstifadəçinin göstərilən xidmətdən yararlanma bilməsinin təmin edilməsi üçün “hardware” (server və texniki avadanlıqlar) və “software” (proqram təminatı) sistemləri saz işləməlidir.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı dəyərləndirməyə imkan verən yoxlama cədvəli təqdim edir	Hə/Yox/M.e (müəyyən edilməyib)
Gedişat barədə məlumatlar daim yeniləşdirilir.	- - -
Donma” və ya gedişat barədə məlumatın gözlənilmədən dayandırılması halları yoxdur.	- - -
Sona çatmış proses barədə məlumat yekunlaşdırılmışdır.	- - -
Sona çatmış proses barədə məlumat saytın yeni bir hissəsinə köçürülmüşdür.	- - -
Qeyri-sabit statistik Vebsayt məzmununun vaxtaşırı nəzərdən keçirilməsi və yeniləşdirməsi siyasəti mövcuddur.	- - -
Vaxtaşırı olaraq yeniləşdirilmələr həyata keçirilir.	- - -
Ön səhifənin vaxtaşırı “bəzədilməsi” və ona “yeni	- - -

görünüş” verilməsi altı aydan bir həyata keçirilir.	-	-	-
Ön səhifənin vaxtaşırı “bəzədilməsi” və ona “yeni görünüş” nəzərdə tutulmuş / planlaşdırılmışdır.	-	-	-
Texniki xidmət siyasəti işlənilib hazırlanmışdır.	-	-	-
Ehtiyat proseduralar işlənilib hazırlanmış və testdən keçirilmişdir.	-	-	-
Sistemin aktuallığının təmin edilməsi üçün “hardware” və “software” sistemləri saz işləyir.	-	-	-

Praktik testlər

Bu bölmə saytınızın işlək vəziyyətdə saxlanılma prinsipinə nə dərəcədə uyğun olduğunu yoxlaya bilmək üçün bəzi sadə, pragmatik test və suallardan ibarətdir:

1. Saytınızda tarixləri verilmiş xüsusi hadisə və ya xəbərlərə istinad edən məlumatlar varmı?
2. Əgər varsa, bu hadisələrin hamısı gələcəkdə olacaqmı, yoxsa saytınızda bəzi “köhnəlmiş xəbərlər” də var?
3. Vebsaytınızda proses (məs: layihə, teatr mövsümü, turnedə olan balet qrupu və s.) barədə uzun və ya orta müddətli məlumatlar varmı?
4. Əgər varsa, onlar daim yeniləşdirilirmi?
5. Vebsaytınızda tamamlanmış təşəbbüslərin gedişatı barədə məlumatlar varmı?
6. Əgər varsa, onlar yekunlaşdırılıblarmı?
7. Tamamlanmış təşəbbüslərin gedişatı barədə məlumatların saytın digər bir yerinə keçirilməsi və ya yeni bir hissəsində yerləşdirilməsi strategiyanız varmı?

Yoxdursa, heç olmasa bunu planlaşdırmısınızmi?

Varsa, o həyata keçirilirmi?

8. Vebsaytınızın məzmununu vaxtaşırı nəzərdən keçirmək və yeniləşdirmək strategiyanız varmı?
Yoxdursa, heç bu barədə düşünmüsünüzmü?
Varsa, o tam şəkildə həyata keçirilirmi?
9. Son altı ayda yeni istifadəçi interfeysi və ya yeni ana səhifənin yaradılmasını nəzərdə tutmusunuzmu?

Bu istifadəçiləri saytdan istifadəyə həvəsləndirəcəkmi?

10. Saytınızda ehtiyat proseduralar varmı?

11. Onlar testdən keçirilibmi?

12. Saytınızın təsdiq olunmuş və tətbiq edilmiş xidmət siyasəti varmı?

13. Saytın fasiləsiz iş rejimini təmin etmək üçün ehtiyat və ya “qaynar”, yaxud da əlavə “hardware” və “software” platforma elementləri varmı?

IV. Asanlıqla daxil olma

Giriş

Bu bölmə dördüncü keyfiyyət prinsipini tədqiq edir. Bu prinsipə əsasən “İstifadə etdiyiniz texnologiyalardan, eləcə də imkansızlıqlarından asılı olmayaraq, bütün istifadəçilər naviqasiya (saytda səhifələr üzrə hərəkət etmək), məzmun və interaktiv elementlər də daxil olmaqla veb sayta asanlıqla daxil ola bilməlidirlər”. Bölmə:

- Asanlıqla daxil olma prinsipini necə izah olmasını tədqiq edir;
- Veb sayta hamının asanlıqla daxil olub-olmadığını müəyyən etmək üçün meyarlar müəyyən edir;
- Sərbəst daxil olmanın təmin olunması məqsədilə istifadə edilən Veb sayt xüsusiyyətlərinin yoxlama cədvəlini təklif edir;
- Veb sayta mümkün qədər asanlıqla daxil olmanın mövcudluğunu yoxlamaq məqsədilə istifadə edilə biləcək bir sıra testlər təqdim edir.

Şərh

Texniki daxil olma və köməkçi texnologiya

Asanlıqla daxil olma prinsipi istifadəçi icmasının bütün üzvlərinə xidmət etmək üzərində mərkəzləşmişdir. Bu sıraya kor və zəif görənlər, kar və ağır eşidənlər, əlil və hərəkət problemləri, oxumaq və ya öyrənmək çətinliyi olan adamlar da daxildir. Əlil insanların bəzi qruplarının, məsələn, kar və ya öyrənmək problemi olan adamların veb sayta asanlıqla daxil ola bilmələri ilə bağlı tələblərin daha az nəzərə alındığını yadda saxlamaq lazımdır. Qeyd etmək vacibdir ki, mədəniyyət bütün Avropa İttifaqı vətəndaşlarının sahib olduğu irsin və mirasın bir hissəsidir – buna görə də onların hamısı mədəniyyət veb saytlarına asanlıqla daxil ola bilməlidirlər.

Veb texnologiyalarında istifadəçi ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaq üçün şəkil, təsvir, forma və rənglərdən çox istifadə edilir. Bu vizual

interfeys, Vebsaytı geniş ictimaiyyət üçün cəlbedici və cəzbedici edən başlıca uğurlu faktorlarından biridir. Təəssüf ki, bu vizual fokus bəzən Vebi görmə qabiliyyəti zəif olan və ya heç olmayan insanların veb sayta daxil olma şansını azaldır.

Müəyyən tip texnologiyalar var ki, onlar Vebsaytla və “brauzer-siçancıq-klaviatura” kimi standart daxilolma paradigmasından istifadə etməkdə çətinlik çəkən adamlar arasında interfeys rolunu oynayır. Belə texnologiyalara siçancıq və klaviaturaları əvəz edən interfeys vasitələri, Breyl ekranları və klaviaturaları, həmçinin Veb səhifələri “səslə oxuyan” “software” əlavələri daxildir.

Asanlıqla daxil olma prinsipinin təməl mahiyyəti ondan ibarətdir ki, mədəniyyət veb saytları bu cür köməkçi texnologiyalardan istifadəni asanlaşdırmalıdır. Praktikada bu o deməkdir ki, Vebsaytlara asanlıqla daxil olmanı şərtləndirən mütərəqqi beynəlxalq təcrübə və standartlara uyğun olmasına çalışılmalıdır. Onlardan ən geniş yayılmışı “W3C Web Acces Initiative”-in (WAI) irəli sürdüyü tövsiyələrdir (<http://www.w3.org/WAI/>). Bu tövsiyələrdən istifadə edərək Vebsaytı yardımçı asanlıqla daxil olma texnologiyalarından istifadəyə uyğunlaşdırmaq olar. Geniş mənada bu, şəkillər, düymələr, təsvir və s. kimi hər bir vizual interfeys elementi üçün mətn ekvivalentinin verilməsi dərəcəsi kimi də izah edilə bilər. Bu, Vebsaytın paralel olaraq “yalnız mətn” versiyası formasını alması və ya iki məqsədli saytın planlaşdırılması və həyata keçirilməsi şəklində gerçəkləşə bilər.

Xoşbəxtlikdən yardımçı texnologiyalara uyğunluq dərəcəsinin yoxlanılması prosesini avtomatlaşdıran vasitələr mövcuddur. Bu cür proqramlar bütün mədəniyyət qurumları tərəfindən istifadə edilməlidir. Daxilolmanın testdən keçirilmə vasitələrinin siyahısı <http://www.w3.org/WAE/ER/existingtools.html> ünvanında təqdim edilmişdir. Qeyd olunmalıdır ki, avtomatlaşdırılmış vasitələr təkbəşinə səhifənin asanlıqla daxil olunma meyarını müəyyən edə bilməzlər. Daxilolmanın asanlıqlığını müəyyən etmək üçün ardıcıl olaraq əllə testlər keçirməli, mümkün olduğu halda bu yoxlamalar əlil adamlarının iştirakı ilə aparılmalıdır.

Bu prinsip, Vebsaytın bütün aspektlərinin universal daxil olmaya uyğun olmasını xüsusi vurğulayır. Beləliklə, müvafiq

standartlara saytın yalnız sabit elementləri uyğun gəlməli deyil. Formalar, müzakirə forumları, interaktiv elementlər, qısa müddətli və tez köhnələn məzmun – bunların hamısı həmin standartlara uyğun olmalıdır.

Milli və dövlət tərəfindən maliyyələşən veb saytların spesifikasiyalaşdırılması çərçivəsində asanlıqla daxil olma tələblərinə, - bir qayda olaraq W3C WAI-nin başlıca tövsiyələrini əks etdirən tələblərə riayət olunması tendensiyasının artmaqda olduğu qeyd edilməlidir. Beləliklə, əvvəlcədən demək olar ki, yaxın gələcəkdə bu prinsip Aİ-nin əksər ölkələrində zəruri şərtə çevriləcəkdir.

Texniki daxil olma

Asanlıqla daxil olmanın digər mühüm aspekti çoxşaxəli texnologiyaların dəstəklənməsidir. Bu o deməkdir ki, mədəniyyət veb saytları onlayn materiallarını yalnız bir xüsusi təqdimat texnologiyasına əsaslanan üslubda və ya formada təqdim etməməlidir. Həvəskar səviyyədə genişləndirilmələrə və həmin səviyyədə hazırlanmış əlavə qoşulma proqramlarından (plaqinlərdən) istifadəyə yol verilməməlidir. Çoxşaxəli brauzer növləri (məs: yalnız İnternet Explorer deyil, Mozilla əsaslı brauzerlər, Netscape, Opera) dəstəklənməli, əl və mobil təqdimat platformalarına üstünlük verilməlidir. Bundan əlavə, saytdan İnternetə qoşulma imkanları zəif (məs: 56 kb/san – bu adi faksmodem bağlantısıdır) olanlar da istifadə edə bilməlidirlər. Bu, bir qayda olaraq multimedia və ya ən azından “zəngin şəkil” kimi təqdim edilən mədəniyyət materialının təqdimat tərzinə və keyfiyyətinə təsir edir.

Meyarlar

Saytın asanlıqla daxil olunan hesab olunması üçün o, aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Daxil olma dərəcəsi saytın uyğun olduğu meyarların sayına əsasən təyin olunur; beləliklə, sayt bu meyarların hamısına tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% asanlıqla daxil olunan” hesab edilir.

- Sayt W3C WAI-nin başlıca müddəalarına uyğun gəlməyə səy göstərməlidir. Saytın müvafiq asanlıqla daxil olma tövsiyələrinə cavab verməsini təmin etmək məqsədilə sayt

üçün müvafiq siyasət və sistematik proseduralar işlənilib hazırlanmalıdır.

- Sayt istifadə edilən olmalıdır, onun istifadəliliyini təmin etmək məqsədilə uyğun siyasət və sistematik proseduralar həyata keçirilməlidir.
- Vebsaytın tərtibi zamanı animasiya kimi həddindən artıq və lazımsız dərəcədə vizual xarakter daşıyan multimedia elementlərindən istifadə edilməməlidir.
- Veb səhifəsinin müxtəlif hissələri arasında semantik sərhədlərin müəyyənləşdirilməsi üçün ikinci köməkçi vasitə işlədilmirsə, bu sərhədlərin yaradılması məqsədilə rənglərin istifadəsindən çəkinmək lazımdır.
- Sayt elə planlaşdırılmalıdır ki, orada təqdim edilmiş mətn özlüyündə, heç bir şəkil və ya digər elementlər olmadan sayt barədə tam təsəvvür yarada bilsin və burada təqdim edilmiş məlumatın məğzini tam şəkildə əks etdirdsin.
- Sayt həvəskar səviyyədə işlənilib hazırlanmış texnologiyalara, genişləndirmələrə və əlavə qoşulma proqramlarına (plaqinlərə) əsaslanmalı deyil.
- Sayt müxtəlif brauzer növlərini dəstəkləməlidir.
- Sayt mobil və əl mexanizmlərini dəstəkləməli və bunlar saytın tərtibi və inkişaf etdirilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır.
- İnternetə qoşulma imkanı zəif olan istifadəçilər də sayta kifayət dərəcədə asan daxil ola bilməlidirlər.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı dəyərləndirməyə imkan verən yoxlama cədvəli təqdim edir. Qeyd edilməlidir ki, bu prinsipi yoxlamaq üçün çox sayda nəzarət xarakteristikaları mövcuddur – burada ancaq onların sınaqdan yaxşı çıxmış W3C tövsiyələri (http://www.w3.org/WAI/ saytıda olan) təqdim edilmişdir.	Hə/Yox/M.e (müəyyən edilməyib)
Sayt W3C WAI-nin başlıca tövsiyələrinə uyğundur.	- - -
Uyğunluq yalnız mətn dəyərini artırmaq məqsədilə ən başlanğıcdan planlaşdırılmışdır.	- - -
Animasiya və multimediyadan ancaq zəruri hallarda istifadə olunmuşdur.	- - -

Həvəskar səviyyədə işlənilib hazırlanmış heç bir texnologiyadan və əlavə qoşulma proqramından istifadə edilməmişdir.	-	-	-
Çoxsaylı brauzer platformaları dəstəklənir.	-	-	-
Zəif internet qoşulması istifadə üçün əsas maneə deyil.	-	-	-

Praktik testlər

Bu bölmə saytınızın asanlıqla daxil olma prinsipinə nə dərəcədə uyğun olduğunu yoxlaya bilmək üçün bəzi sadə, pragmatik test və suallar təklif edir:

1. Saytın W3C WAI tövsiyələrinə uyğun gəldiyi hiss olunurmu?
2. Sayta ən başlanğıcdan çoxsaylı fərqli kanallardan daxil olmanın dəstəklənməsi planlaşdırılmışdırımı?
3. Heç bir şəkil təsvirinə ehtiyac olmadan sayt məna kəsb edirmi?
4. Heç bir şəkil təsviri ehtiyac olmadan sayt dəyər kəsb edirmi?
5. universal daxil olmanın dəstəklənməsi saytda öncədən planlaşdırılıbmı?
6. Sayt həvəskar səviyyədə işlənilib hazırlanmış genişləndirmələr və əlavə qoşulma proqramlarına (plaqinlər) əsaslanırmı?
7. Çoxsaylı brauzer növləri dəstəklənirmi?
8. Mobil və əl mexanizmləri dəstəklənirmi?
9. Zəif İnternet qoşulmaları dəstəklənirmi?

V. İstifadəçiyə istiqamətlənmə

Giriş

Bu bölmə beşinci prinsipi tədqiq edir; həmin prinsipə görə “yaxşı keyfiyyətə malik Vebsayt istifadəçiyə istiqamətlənməli, onların ehtiyacları nəzərə alınmalı, qiymətləndirmə və cavablandırma yolu ilə materialların onların səviyyəsinə uyğunluğu və asanlıqı təmin edilməlidir. Bu bölmə:

- İstifadəçiyə istiqamətlənmə prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir.
- Vebsaytın istifadəçiyə istiqamətlənmiş olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir.
- istifadəçinin ehtiyaclarına üstünlük verildiyini təmin etmək üçün istifadə olunmaq məqsədilə Vebsaytın zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərinin yoxlama cədvəlini təklif edir.
- Vebsaytın istifadəçiyə mümkün qədər istiqamətlənmiş olduğunu müəyyən etmək üçün bir sıra testlərin təsvirini verir.

Şərh

İstifadəçiyə istiqamətlənmə prinsipi ilk növbədə və daim istifadəçinin tələblərinə xidmət ehtiyacını əsas götürür. Vebsayt mahiyyət etibarilə istifadəçiyə xidmət vasitəsidir; buna görə də, istifadəçinin veb saytı yararlı, asan istifadə olunan və cəlbedici hesab etməsi çox vacibdir.

İstifadəçiyə istiqamətlənmənin bir sıra mühüm aspektləri var; onlara aşağıdakılar daxildir:

- Məzmunun faydalılığı – istifadəçi ona lazım olanı saytda tapa bilirmi?
- İnterfeysdən asanlıqla istifadə olunması – məzmunun və xidmətlərin təqdimat tərzini istifadəçi üçün rahatdır mı?
- Axtarış sistemi (navigasiya) – istifadəçi istədiyini saytda asanlıqla tapa bilirmi?

- Cəlb olunma – istifadəçi Vebsaytın tərtibinə və onun zamanla təkmilləşdirilməsinə təsir edə bilirmi?
- İştirak – istifadəçi Vebsaytın məzmunca zənginləşdirilməsində iştirak edə bilirmi?

Bu aspektlər demək olar ki, bütün keyfiyyət prinsipləri, xüsusilə də şəffallıq və effektivlik prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir ki, bu da bu prinsipin təməl və həlledici mahiyyətə malik olduğunu əks etdirir. Məzmunun faydalılığı, istifadəçi ilə qarşılıqlı əlaqə və axtarış asanlığı digər prinsiplərlə birlikdə müzakirə olunduğu üçün bu bölmə aşağıdakıları əhatə edir:

- istifadəçi ilə məsləhətləşmə
- istifadəçinin cəlb olunması
- məzmunun zənginləşdirilməsində istifadəçinin iştirakı

Məsləhətləşmə

Vebsaytı planlaşdıran, tərtib edən və ya reallaşdıran hər bir təşkilatın hər mərhələdə istifadəçi ilə məsləhətləşməsi məntiqi əhəmiyyətə malikdir. Bu, Vebsaytınızın istifadəçinin gözləntiləri və ehtiyaclarını təmin etdiyinə əmin olmaqda sizə kömək edəcək. Bu, heç kəsə lazım olmayan xidmətdən uzaq durmağınıza kömək edəcək. Belə bir cəhət, xüsusilə mədəniyyət vebsaytları üçün əhəmiyyətlidir, çünki mədəniyyət Vebsaytını inkişaf etdirən hər bir təşkilat böyük ehtimalla bu sahənin müxtəlif sektorlarında böyük təcrübəyə malikdir. Bu o deməkdir ki, bu işə cəlb edilən komanda mədəniyyət sektoru üçün səciyyəvi olan terminologiya, jarqon, metodologiya və bilik dairəsindən rahatlıqla istifadə edə bilər, halbuki Vebsayt əsasən geniş istifadəçi kütləsi üçün nəzərdə tutulur və bu kütlə mürəkkəb və ağır dildə verilən materialları analamaqda çətinlik çəkə bilər. Bu səbəbdən nəzərdə tutulan auditoriya nümayəndələrini (məsələn, görmə qabiliyyəti zəif olan istifadəçiləri və ya məktəb şagirdlərini, yaxud İnternetdən istifadə etməyə gec başlayanlar) cəlb etməklə, saytın planlaşdırılması üçün real zəmin yaratmağa nail olmaq mümkündür. Nəzərdə tutulan istifadəçilər qrupu layihənin hər bir mərhələsində ona cəlb olunmalıdırlar. Onların işi layihənin istifadəçilərə daha çox təsir göstərən aşağıdakı elementləri ilə bağlı məsələləri nəzərdən keçirmək və müvafiq təkliflər vermək olmalıdır:

- məzmunun faydalılığı
- istifadəçi ilə əlaqə
- axtarış sistemi (navigasiya)
- təqdimat
- interaktiv elementlər
- asanlıqla daxil olma

Formal test, sorğu və müsahibə yolu ilə istifadəçilərdən informasiya toplanması metodundan istifadə edilməlidir ki, saytın təşkili ilə bağlı qərarlar təsadüfi deyil, empirik əsasla malik olsun. Fərdi istifadəçilərlə keçirilən sadələşdirilmiş testlər xüsusilə səmərəlidir, belə ki, bu zaman istifadəçilərə tapşırıq verilir və istifadəçi həmin tapşırığı yerinə yetirərkən müşahidə olunur. Vebsaytdan istifadə zamanı istifadəçilərə heç bir yardım göstərilmədən aparılan müşahidə nəticəsində axtarış sistemi (navigasiya) və təqdimat üslubunun istifadəçiyə aydın olmayan məqamları üzə çıxacaqdır.

Cəlb olunma

Sayt tamamlandıqdan və fəaliyyətə başladıqdan sonra, saytın məzmunu, axtarış sistemi (navigasiya) və s. ilə bağlı istifadəçilərə tapşırıqlar verilməli və bütün bunlar barədə onların təklif və rəyləri öyrənməlidir. Belə tapşırıqlar sırasına sorğu vərəqəsinin onlayn versiyası, sərbəst şərtlər səhifəsi və s. daxil edilə bilər.

İştirak

Artıq saytda mövcud olan material və məlumatlara istifadəçilərin öz əlavələrini etməsinə şərait yaratmaqla onların vasitəsilə mədəniyyət Vebsaytının zənginləşdirməsinə imkan vermək olar. Geniş kütlə tərəfindən yaradılan və təqdim edilən əhvalatlar, xatirələr və digər materiallar çox vaxt cəlbedici və unikal mədəni material kimi çıxış edir. Mədəniyyət Vebsaytları öz geniş imkanlarından və interaktiv vasitələrdən istifadə etməklə bu tip yaradıcılığı stimullaşdıra bilər.

Meyarlar

Saytın istifadəçiyə istiqamətlənmiş hesab olunması üçün o, aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir: İstifadəçiyə istiqamətlənmə

dərəcəsi saytın uyğun olduğu meyarların sayına əsasən təyin olunur: beləliklə, əgər sayt bu meyarların hamısına tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o 75% istifadəçiyə istiqamətlənmiş hesab edilir. Keyfiyyət prinsiplərinin bəzi meyarları bir-biri ilə üst-üstə düşür. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, istifadəçiyə istiqamətlənmə prinsipi o qədər əhəmiyyətlidir ki, şəffaflıq, effektivlik, işlək vəziyyətdə saxlanılma və asanlıqla daxil olma prinsiplərinin bir sıra elementlərini də özündə ehtiva edir:

- Nəzərdə tutulan auditoriyanın təmsilçi qrupu spesifikasiya tərtibat proseslərinə cəlb olunmalı və bu nəticə etibarilə saytın real istifadəçinin ehtiyaclarına cavab verməsini təmin etməlidir.
- İstifadəçi Veb səhifələrin prototipini, istifadəçi ilə əlaqə elementlərini və məzmun təqdimatını nəzərdən keçirməlidir. İstifadəçidən daxil olan təklif və rəylər aydınlaşdırılmalıdır.
- İstifadəçidən daxil olan təklif və rəylər rəsmən sənədləşdirilməlidir.
- Bu cür təklif və rəylər tərtib prosesinə daxil edilməli və reallaşdırılmalıdır.
- Fəaliyyətə başladıqdan sonra saytda istifadəçilərə öz şərh və təkliflərini daxil etmək imkanı verən onlayn vasitələr olmalıdır.
- Bu təkliflər saytın yenidən təhlili, təşkili və tərtibi zamanı nəzərə alınmalıdır.
- Saytda istifadəçilərə əlavə məzmun daxil etməyə imkan verən vasitələr olmalıdır (təvsiyyə edilir).

Yoxlama sualları

Bu bölmə saytı yoxlamaq üçün bir sıra müddəalar təklif edir	Hə	Yox	M.e
İstifadəçilər spesifikasiya və tərtibat prosesinə cəlb olunublar?			
İstifadəçilər saytın prototip elementlərini nəzərdən keçiriblər?			
İstifadəçilərdən daxil olan təklif və rəylər aydınlaşdırılıb?			
İstifadəçilərdən daxil olan təklif və rəylər rəsmən			

sənədləşdirilib? İstifadəçilərdən daxil olan təklif və rəylər dizayn prosesinə daxil edilib və reallaşdırılıb? İstifadəçilərin öz şərtlərini və məlumatlarını daxil etmək üçün onlayn imkanları mövcuddur? İstifadəçilərdən daxil olan təklif və rəylər saytın yenidən təhlili və təşkili zamanı nəzərə alınıb? Saytda istifadəçilərə əlavə məzmun daxil etməyə imkan verən vasitələr mövcuddur?			
--	--	--	--

Praktiki testlər

Bu bölmə Vebsaytınızın istifadəçiyə istiqamətlənmə prinsipinə nə dərəcədə uyğun olduğunu yoxlamaq üçün bəzi sadə, pragmatik testlər və suallar təklif edir:

1. Nəzərdə tutulan auditoriyanı təmsil edən hər hansı bir qrupu işə cəlb etmisinizmi?
2. Cəlb olunan qrup həqiqətən nəzərdə tutulan auditoriyanı təmsil edirmi?
3. Nəzərdə tutulan auditoriyanın ən əsas elementləri cəlb olunan qrupda təmsil olunubmu?
4. Vebsaytın məzmunu və məqsədləri barədə cəlb olunan qrupa dolğun məlumat verilibmi?
5. Cəlb olunan qrup Vebsaytın prototip elementlərini nəzərdən keçiribmi?
6. Cəlb olunan qrup öz təklif və rəylərini təqdim edibmi?
7. Həmin təklif və rəylər rəsmən sənədləşdirilib və tərtibat prosesinə daxil edilibmi?
8. Həmin təklif və rəylər sonrakı prototip elementlərdə öz əksini tapıbmı?
9. Əgər sizin sayt fəaliyyətə başlayıbsa;
 - a. İstifadəçidən daxil olan təklif və rəylər üçün onlayn imkanlar mövcuddurmu?
 - b. Onlar inkişaf etdirilibmi?
 - c. Onlardan istifadə olunurmu?
 - d. İstifadəçidən daxil olan təklif və rəylər rəsmən sənədləşdirilirmi və saytın gələcək təhlili üçün saxlanılırmı?

- e. Dəyişiklik üçün təcili ehtiyac yarandıqda istifadəçidən daxil olan təklif və rəylər yenidən dəyərləndirilirmi?
- 10. İstifadəçinin əlavə etmək istədiyi məzmun sizin sayta uyğun olduğu halda:
 - a. Əlavə məzmun daxil etmək üçün onlayn imkanlar mövcuddurmu?

VI. Cavaba hazır olma

Ciriş

Bu bölmə altıncı keyfiyyət prinsipini nəzərdən keçirir. Bu prinsipə əsasən “keyfiyyətli veb sayt cavaba hazır olmalı, istifadəçilərə saytla əlaqə yaratma və eləcə də müvafiq cavab almaq imkanı yaradılmalıdır. Lazım gələrsə, istifadəçilər suallar verməyə, informasiyaları paylaşmağa, həmçinin öz aralarında müzakirələr aparmağa həvəsləndirilməlidir.” Bölmə:

- cavaba hazır olma prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir
- veb saytın cavaba hazır olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir
- cavaba hazır olma prinsipinin təmin edilməsində Veb sayt üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərin siyahısını təklif edir
- saytın cavaba hazır olub-olmadığını müəyyən etmək üçün bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Cavaba hazır olma keyfiyyəti sayt və sayt sahiblərinin istifadəçilərin sualları və təkliflərinə cavab vermək iqtidarında olması ilə bağlıdır. İdealda, bu cavablar açıq forumlarda verilməlidir ki, digər istifadəçilər də həmin müzakirələrə qatıla, digər istifadəçilərin suallarına verilmiş cavablardan bəhrələnmə bilsinlər. Cavaba hazır olma prinsipi istifadəçiye istiqamətlənmə prinsipindən də irəliyə gedir, belə ki, buraya sadəcə istifadəçinin məzmunundan istifadəsi deyil, istifadəçinin iştirakı və məzmunu əlavələr etməsi konsepsiyası da daxildir.

Cavab hazır olan sayt interaktiv xüsusiyyətə malik olduğundan istifadəçi üçün əlavə maraq və dəyər kəsb edir. Belə ki, o sayta material əlavə edə, suallar verə və öz fikirlərini başqa istifadəçilərlə bölüşə bilər: bütün bunlar saytı daha da cəlbedici edir. Cavaba hazır olma prinsipi mədəniyyət veb saytları üçün praktik əhəmiyyət daşıyır. Mədəniyyət materiallarının yüksək bilgi dəyərini, onların təhsil və tədqiqat zamanı tətbiqini nəzərə alsaq, bu sahədə sualların cavablandırılması üçün ekspert yardımına daha çox ehtiyac var.

Bundan əlavə, mədəniyyət məzələlərini əhatə etdiyi üçün, bu cür informasiya mübadiləsi (sual, cavab və izah) çox qiymətlidir.

Əvvəlki bölmədə (istifadəçiyə istiqamətlənmə) qeyd olunduğu kimi, mədəniyyət veb saytlarına, istifadəçilərin onlarda məzmunu əlavə etmək imkanına malik olması məsləhət görülür.

Cavaba hazır olma anlayışı təşkilat daxilində dəstəklənməli və həyata keçirilməlidir.

Heyətin ixtisaslaşdırılmış bir üzvü sorğuları cavablandırmaq və interaktivliyi təmin etmək, digəri isə onlayn vəsaitlərini idarə etmək üçün vaxt və digər imkanlara malik olmalıdır. Bu şəxsin ona yardım etməyə hazır olan sahə ekspertlərinə çıxışı olmalıdır. Aydındır ki, istifadəçilərin məzmunu əlavələri baxımından müəyyən problemlər meydana çıxa bilər. Mədəniyyət veb saytı yüksək dövlət əhəmiyyətinə malik olduğu üçün burada qeyri-müvafiq və qəbuledilməz materiallar dərc oluna bilməz. Buna görə də, istifadəçidən daxil olan məlumatları qəbul etmək və uyğun olmayan materiallardan imtina etmə baxımından müvafiq prosedurlar təmin edilməlidir.

Cavaba hazır olma siyasətinin formalaşdırılması tövsiyə olunur. Bu siyasət dövlət səviyyəli xidmətlə dəstəklənməlidir.

Meyarlar

- istifadəçilər üçün sual vermək imkanı yaradılmalıdır
- sualları qəbuyl etmək və onları cavablandırmaq üçün eyni bir mənbə müəyyənləşdirilməlidir
- bu mənbə təcrübəli və təlimatlandırılmış olmalıdır
- bu mənbənin sahə ekspertlərinə çıxışı olmalıdır
- bu ekspertlər təlimatlandırılmalı və zəruri olduqda hər an kömək etməyə hazır olmalıdırlar
- cavablandırmanın sürətinə dair konkret siyasət müəyyən edilməli, qəbul edilməli və saytda dərc olunmalıdır
- istifadəçilərin öz suallarını, cavablarını, təcrübələri, ideya və təkliflərini bölüşə biləcəkləri forum və ya müzakirə sahəsi olmalıdır
- istifadəçinin saytda qeyri-müvafiq, qəbuledilməz məlumat və material yerləşdirməsinin qarşısını almaq üçün seçim və təsdiq etmə prosesi təmin edilməlidir.

- belə bir forum yuxarıda qeyd olunan imkanlara malik olan heyət üzvü tərəfindən idarə edilməlidir.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı yoxlamaq üçün bir sıra müddəalar təklif edir	Hə	Yox	M.e.
Sual-cavab imkanları Müəyyənləşdirilmiş eyni bir cavab mənbəyi Təcrübəli və təlimatlandırılmış cavab mənbəyi Cavab xidmətinin səviyyəsi üzrə qəbul edilmiş siyasət İstifadəçilərin forumu Forumun idarə edilməsi üzrə müəyyən edilmiş mənbə Forumun mənbəyinin təcrübəli və təlimatlandırılmış olması Müvafiq seçim prosesi Sualları cavablandırmağa hazır olan təlimatlandırılmış ekspertlər Forumun idarə mənbəyinin ekspertlərə çıxışı			

Praktiki testlər

Bu bölmə sizin Vebsaytın ümumilikdə cavaba hazır olma prinsipinə uyğunluğunu yoxlamaq üçün lazım olan sadə, pragmatik testlər və suallar təklif edir:

1. Saytda sualların verilə biləcəyi guşə varmı?
2. Suallara cavab verə bilən üzv, heyət və yaxud komanda varmı?
3. Bu mənbə təcrübəli və təlimatlandırılmışdır mı?
4. Bu mənbə həmin xidməti göstərmək üçün ayrılmış vaxt imkanına malikdir mi?
5. Bu mənbənin Vebsaytda olan materialın istənilən səviyyəsi ilə əlaqədar sualları cavablandırma biləcək ekspertlərə çıxışı varmı?
6. Bu ekspertlər təlimatlandırılmış və zəruri olduqda yardım edə bilirlər mi?
7. İstifadəçilərə cavab vermək üzrə müvafiq siyasət mövcuddur mu?

8. Bu müvafiq heyətə iş prosesi izah edilibmi və müvafiq heyət tərəfindən təsdiqlənibmi?
9. İstifadəçilərin sualları və digər məsələləri müzakirə edə biləcəyi açıq forumlar, müzakirə guşələri və digər mexanizmlər varmı?
10. Saytı qeyri-müvafiq əlavələrdən müdafiə edən seçim prosesi varmı?
11. Əgər belə bir proses varsa, o, lazımi vaxt imkanına, ekspertlərə çıxışa, dolğun təcrübəyə malik olan məsul şəxs tərəfindən idarə olunurmu?

VII. Çoxdillilik

Giriş

Bu bölmə yeddinci keyfiyyət prinsipini nəzərdən keçirir. Bu prinsipə əsasən keyfiyyətli Vebsayt çoxdilliliyin vacibliyini nəzərə almalı, istifadəçilər üçün ən azı bir dildən artıq dildə məlumatı təmin etməlidir.” Bölmə:

- Çoxdillilik prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir
- Vebsaytın çoxdilli olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir
- Çoxdillilik prinsipinin təmin edilməsində Vebsayt üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərin siyahısını təklif edir
- Vebsaytın çoxdilli olub-olmadığını müəyyən etmək üçün bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Vebsaytlar geniş istifadəçi kütləsinin onlayn vasitəsilə mədəni irsə girişini təmin etmə vasitəsidir. Bundan əlavə, asanlıqla daxil olma prinsipində qeyd edildiyi kimi, Vebsaytdan istifadə universal olmalıdır. Saytdan istifadə edən və sayta girişi olan auditoriya nə qədər geniş olarsa, saytın dəyəri də bir o qədər yüksək olar.

Dil sayta giriş üçün mühüm əngələ çevrilə bilər. Bu xüsusilə Avropanın mədəniyyət saytları üçün səciyyəvidir, belə ki, burada çoxlu sayda yüksək səviyyəli saytlar var, ancaq bununla yanaşı Avropadakı müxtəlif dillərin sayı da çoxdur. Mədəniyyət vebsaytı dövlət və dil sərhədlərindən kənara çıxmalı və mümkün qədər daha çox sayda Avropa vətəndaşına xidmət göstərməlidir. Bir qayda olaraq, mədəniyyət vebsaytı hər hansı bir üzv ölkənin və ya onun bir qrup vətəndaşının mədəni resurslarını təqdim edir. Belə çərçivə hətta daha dar olub, hər hansı bir regionun, qurumun, bir qrup vətəndaşın və ya xüsusi bir kolleksiyanın materialını əhatə edə bilər. Bu baxımdan, təbiidir ki, sayt müvafiq bir dildə yaradılır və ilkin olaraq nəzərdə tutulan auditoiyanın ehtiyaclarını ödəmək məqsədini güdür. Mədəniyyət materialının auditoriyası dil və ölkə hədudlarından kənara çıxır. Yüksək keyfiyyətli Vebsayt, onun “ana dili”ndə danışmayanlara

da ən azı ümumi səviyyədə xidmət göstərməyi təmin etməlidir. İdeal sayt Avropa İttifaqına üzv olan bütün dövlətlərin dilində xidməti təmin etməlidir. Kinetik dillərin dəstəklənməsi də nəzərdə tutula bilər. Əgər bu mümkün deyilsə, onda Vebsayt sahibi mümkün qədər çox, mümkün qədər populyar dildə veb sayt təmin etməlidir. Hətta qismən çoxdilli olan sayt təkdilli saytdan üstün tutulmalıdır. İlk əsasda saytın ən azı məqsəd və məzmunu Avropa İttifaqının başqa bir rəsmi dilində də təqdim olunmalıdır. Çoxsaylı mühacir icmalarının dili də dəstəklənə bilər. Çoxdillilik veb saytın tərtibinin ilkin mərhələsində planlaşdırılmalıdır. İstifadəçi ilə əlaqə elementlərinin birdən artıq dildə olmasına ehtiyac duyulması o deməkdir ki, bu elementlərin texniki dizaynı zamanı bu amillər nəzərə alınmalıdır. Bu zaman saytın çoxdilliliyini qoruyub saxlamaq və sonradan ona yeni dillər əlavə etmək daha asan olur; bu amillər nəzərə alınmadığı təqdirdə isə sonradan sayta hər hansı yeni bir dili əlavə etmək olduqca çətindir.

Bu prinsip, həmçinin Flash filmlər, 3D və virtual reallıqlara dair layihələrin inkişafı zamanı da qəbul edilməlidir. Bu artıq dərc olunmuş və bəyənilmiş saytın çoxdillilik aspektlərinə malik olmasına kömək edəcək və onun formal çoxdillilik siyasətini təşkil edəcəkdir. Belə bir siyasət sonradan meydana çıxacaq elementlərin saytın çoxdilliliyinə uyğun gəlib-gəlmədiyini təsdiqləmək üçün istifadə edilə bilər.

Meyarlar

Çoxdilli hesab olunması üçün sayt aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Çoxdillilik dərəcəsi saytın bu meyarlardan neçəsinə uyğun gəlməsi ilə ölçülür; belə ki, əgər sayt bütün meyarlara tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% çoxdilli” hesab olunmalıdır. Bu meyarlardan bəziləri digər keyfiyyət prinsipləri ilə üst-üstə düşür. Çoxdillilik, həmçinin saytın şəffaflığına, asanlıqla istifadə edilən və istifadəçiyə istiqamətlənmiş olmasına təsir edir.

- Saytın bəzi mövzuları birdən artıq dildə olmalıdır.
- Kinetik dillərin dəstəklənməsi də nəzərdə tutula bilər.
- Avropa İttifaqı ölkələrinin dillərində danışmayan mühacir icmalarının dilləri də dəstəklənməlidir.
- Saytın adını və profilini müəyyən edən məlumat mümkün qədər çox dildə təqdim olunmalıdır.

- Saytın təməl funksiyası (axtarış, arama mexanizmi) çoxdilli olmalıdır.
- İdealda, statik məzmunlar (şəkillər, təsvirlər, monoqrafiyalar və mədəniyyətə dair digər məzmunlar) çoxdilli olmalıdır.
- Dildən dilə dəyişmək asan olmalıdır.
- Saytın strukturu və tərtibatı dillərə görə dəyişməlidir – saytın dizaynı və istifadəçidən daxil olan məlumatın dili məntiq etibarilə ayrı olmalıdır.
- Çoxdillilik prinsipi rəsmi çoxdillilik siyasəti əsasında həyata keçirilməlidir.
- Saytın elementləri çoxdillilik siyasəti baxımından nəzərdən keçirilməlidir.
- Əgər saytın elementləri lazımi qədər çoxdilli deyilsə, müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı qiymətləndirmək üçün yoxlama cədvəli təqdim edir	Hə	Yox	M.e.
Saytın bəzi mövzuları birdən artıq dildədir Saytın bəzi mövzuları kinetik dildədir Saytın bəzi mövzuları mühacirlərə məxsus qeyri-Avropa İttifaqı dillərindədir Saytın adı və profilini müəyyən edən məlumat birdən artıq dildə verilmişdir Saytın təməl funksiyası birdən artıq dildədir Statik mövzu birdən artıq dildədir Dildən dilə asanlıqla keçmək olur Saytın strukturu və istifadəçidən daxil olan məlumat ayrı-ayrı dillərdədir Çoxdillilik siyasəti mövcuddur və bu siyasət çoxdillilik aspektlərini həyata keçirir Saytın müvafiq elementləri çoxdillilik prinsipi baxımından vaxtında nəzərdən keçirilir.			

Praktiki testlər

Bu bölmə sizin Vebsaytın ümumilikdə çoxdillilik prinsipinə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq üçün lazım olan sadə, pragmatik testlər və suallar təqdim edir.

1. Saytda çoxdilli mövzu varmı?
2. Saytın adını və profilini müəyyən edən məlumat birdən artıq dildədirmi?
3. Kinetik dildə təqdim olunan material varmı?
4. Avropa İttifaqı ölkələrinin dilində danışmayan mühacir icmalarının dildində təqdim olunmuş material varmı?
5. Saytdakı qeyri-statik məlumat bir neçə dildədirmi?
6. Statik (mədəni) informasiya birdən artıqmı dildədirmi?
7. Saytın strukturu məntiq etibarilə istifadə dilindən fərqlidirmi?
8. Çoxdillilik əvvəlcədən planlaşdırılıbmı?
9. Sayt bəyan edilmiş çoxdilliliyə malikdirmi?
10. Sayt bu siyasət baxımından vaxtaşırı nəzərdən keçirilirmi?

VIII. Şəbəkədə olma

Giriş

Bu bölmə səkizinci keyfiyyət prinsipini nəzərdən keçirir. Bu prinsipə əsasən “keyfiyyətli Vebsayt öz ehtiyaclarına cavab verəcək məzmun və xidmətləri asanlıqla tapa bilməkdə istifadəçilərə imkan yaratmaq məqsədilə mədəniyyət veb saytları şəbəkəsində olmalıdır.” Bölmə:

- Şəbəkədə olma prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir
- Vebsaytın şəbəkədə olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir
- Şəbəkədə olma prinsipinin təmin edilməsində Vebsayt üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərin siyahısını təklif edir
- Saytın şəbəkədə olub-olmadığını müəyyən etmək üçün bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Bu prinsip veb saytın, informasiya iyerarxiyasının istər yüksək, istərsə də aşağı pilləsində olan digər mədəniyyət veb saytları və yaxud mədəniyyət portalları ilə qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur və əhatə dairəsini genişləndirərək, onu fərdi veb sayt olmaqdan çıxarır.

Burada əsas diqqət standartlar üzərinə yönəldilməlidir. Əgər mədəniyyət veb saytı standart texnologiyalardan və texnikadan istifadə olunaraq yaradılıbsa, bu digər mədəniyyət veb saytları və onlayn qurumlarla qarşılıqlı əlaqəni və şəbəkədə olmanı asanlaşdıracaqdır. Standartlar aşağıdakı sahələri əhatə edə bilər (ancaq yalnız bununla məhdudlaşmır):

- Metadata
- Vebsayt texnologiyaları
- Yığım
- Paylaşılan axtarış

Standartlar Vebsayt yaradılarkən ilkin mərhələdə nəzərə alınmalıdır ki, veb saytı əvvəlcədən standartlara uyğun yaratmaq onu

sonradan standartlara uyğunlaşdırmaqdan daha asandır. Şəbəkədə olma məqsədləri üçün istifadə edilən istənilən interfeys detalları digər paylaşılan mədəniyyət mənbələrinə davamlı integrasiyanı asanlaşdırmaq üçün tam və aydın şəkildə sənədləşdirilməlidir.

İkinci mühüm sahə asanlıqla tapıla bilmədir. Saytın istifadə baxımından dəyərli olması üçün, istifadəçi bu sayta ya birbaşa, ya da saytlar şəbəkəsi vasitəsilə asanlıqla girə bilməlidir. Bu, şəffaflıq meyarına uyğun gəlir. Avtomatik axtarış mexanizmi və vasitələrinə, o cümlədən canlı istifadəçiyə aydın olmalıdır ki, saytın məzmunu nədən ibarətdir və o, hansı xidmət və materialları təklif edir.

Metadata

Şəbəkədə olma bir çox veb saytlar üçün digər veb saytlar və onlayn qurumları ilə informasiyaları paylaşmaq qabiliyyətinə malik olmaq deməkdir. Bu məqsədlə semantik oxşar material və mövzular üçün oxşar data modellərdən və metadatanı istifadə olunması çox mühümdür. Bir sıra standartlar var ki, onlar saytın və onun verilənlər (məlumatlar) bazasının, yaxud da verilənləri data modelinin yaradılması zamanı nəzərə alınmalıdır. Məsələn, əlavə məlumat üçün Minerva Texniki Təvsiyələrinə baxa bilərsiniz.

Vebsayt texnologiyaları

Vebsaytın yaradılması və təqdimatı zamanı bir sıra ilkin texnologiyalardan istifadə onun şəbəkədə olmasını xeyli asanlaşdırır. Bu həm şəbəkədə olma prinsipi, həm də istifadəçinin təcrübəsi üçün keçərlidir. Beləliklə, standart Veb texnologiyaları (XHTML, HTML, JavaScript) üçün vendor-spesifik genişləndirmələrindən imtina edilməlidir. Əlavə texnologiyaların (məs. pluginlərin) yüklənməsini və instalizasiyasını tələb edən istənilən Vebsayt funksiyasına da yol verilməməlidir.

Açılma

Əgər şəbəkədə olma veb sayt üçün prioritet təşkil edirsə, o öz məzmunu barədə metadata məlumatları şəklində və “yığıla” bilən informasiya sərgiləməyi nəzərdə tutmalıdır. Bir qayda olaraq, bu, OAI

metadata yığım vasitələrinin dəstəklənməsi kimi başa düşülməlidir. Bu cür metadataya həm kolleksiya səviyyəli, həm də tək bir material səviyyəli metadata daxil edilməlidir.

Asanlıqla tapıla bilmə

Şəbəkədə olmanın mühüm tələblərindən biri də asan tapıla bilmədir. Həm canlı istifadəçiyə, həm də avtomatik axtarış vasitələrinə, həmçinin arama mexanizmlərinə aydın olmalıdır ki, Vebsaytın məzmunu nədən ibarətdir, o hansı sahələri əhatə edir və onun kolleksiyalarının, mövzularının və xidmətlərinin təbiəti necədir.

Burada məqsəd saytda olan hər hansı məlumat bazasını və ya saytdan əldə oluna bilən hər hansı spesifik məlumatı deyil, saytın profilini göstərmək və ümumilikdə dolğun təsvirini verməkdir. Bu məqsəd üçün RSLP kolleksiya səviyyəli metadata şəbəkəsi əlverişli ola bilər. Saytın META-taglarında Dublin Core və RSLP metadatalarından istifadə bu baxımdan çox uyğun ola bilər. Əgər mədəniyyət veb saytları üçün portal və ya inventar mövcuddursa, o zaman bu inventarın domenində olan istənilən mədəniyyət veb saytı töhfə verə biləcək metadata kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Paylaşılan axtarış

Vebsaytın uzaqdan axtarılmaq imkanı da onu şəbəkədə olma baxımından əlverişli edir. Bunun iki aspekti var – saytın özünün axtarılması və sayt vasitəsilə əldə edilə biləcək məlumat bazasının və ya kataloqun axtarılması.

Saytın özünün axtarılması hər səhifədə verilən başlıqlardakı metadata (META)taglarından istifadə etməklə həyata keçirilə bilər. Saytda olan kataloqların və məlumat bazalarının axtarışı Z39.50 serveri və ya SRW/SRU xidmətlərinin tətbiqi vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Ancaq bu funksiyanı davamlı veb axtarışı interfeysinə malik olmaqla da yerinə yetirmək olar.

Bu sənəd şəbəkədə olma üçün lazım olan standartlara dair ən əsas məlumatı əks etdirir. Başqa mənbələrdən də (Minerva Technical Guidelines Document) istifadə oluna bilər.

Meyarlar

Şəbəkədə olan hesab edilməsi üçün sayt aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Şəbəkədə olmanın dərəcəsi saytın bu meyarlardan neçəsinə uyğun gəldiyini əks etdirir; belə ki, əgər sayt bütün meyarlara tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% şəbəkədə olan” hesab edilməlidir.

Saytın tərtibinə başlamazdan əvvəl standartlar və ən yaxşı təcrübə axtarılmalıdır.

- Sayt müvafiq standartlardan istifadə etməklə tərtib edilməlidir
- Metadata modeli müvafiq beynəlxalq standartlara uyğun gəlməli və Dublin Core və/və ya DC. Culture sistemləri ilə uyğunluq təşkil etməlidir.
- Vebsayt texnologiyaları yalnız XHTML, HTML və XML standartlarından istifadə etməlidir. JavaScript məqbul sayıla bilər, ancaq o rəsmən tövsiyyə olunmur.
- Açılma funksiyası OAI PMH protokol kimi standart texnologiyadan istifadə etməlidir.
- Saytın özünün paylaşılan axtarışı səhifə səviyyəli META taglardan, sayt xəritəsindən və/və ya sayt axtarış vasitəsindən istifadə edə bilər.
- Məlumat bazası və kataloqların axtarışı Z39.50 və ya SRW/SRU sistemlərindən istifadə edə bilər.
- Səhifə səviyyəli metadata profili mövcud olmalıdır. Bu profil RSLP metadata modelindən istifadə etməlidir. Ana səhifə (və ya başqa yerlər) üçün META taglarda RSLP və/və ya DC sistemlərindən istifadə nəzərdə tutulmalıdır.
- Xarici interfeyslər aydın şəkildə sənədləşdirilməlidir.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı yoxlamaq üçün bir sıra müddəalar təqdim edir	Hə	Yox	M.e.
Sayt tərtib olunmamışdan əvvəl standartlar və ən yaxşı təcrübə axtarılıb Saytın tərtibi zamanı zəruri hallarda müvafiq standartlardan istifadə edilib. Dublin Core və ya DC Culture üçün Metadata			

xəritələri mövcuddur Vebsayt qeyri-şəxsi HTML abonent nömrələrindən istifadə edir Açılma funksiyası OAI sistemindən istifadə edir Paylaşılan kataloq və ya məlumat bazası axtarışı Z39.50 və ya SRW/SRU sistemindən istifadə edir Paylaşılan sayt axtarışı mümkündür META taglardan istifadə etməklə paylaşılan sayt axtarışı mümkündür Paylaşılan sayt axtarışı uzaq interfeysli saytın axtarış vasitəsindən istifadə edir Asan tapıla bilmə parametri mövcuddur Asan tapıla bilmə parametri RSLP kimi müvafiq standartdan istifadə edir Bütün xarici interfeyslər sənədləşdirilib			
--	--	--	--

Praktiki testlər

Bu bölmə sizin Vebsaytın ümumilikdə şəbəkədə olan prinsipinə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq üçün lazım olan sadə, pragmatik testlər və suallar təklif edir:

1. Vebsaytın tərtibinə başlamazdan əvvəl lazımi araşdırmalar aparılıbmı?
2. Bu araşdırmalar müvafiq standartlara yönəlibmi?
3. Hansı standartlar ən uyğun standartlar kimi müəyyən edilib?
4. Metadata modeli Dublin Core sisteminə əsaslanırmı?
 - a) əgər cavab “YOX”-dursa, niyə yox?
5. Vebsayt hər hansı digər bir brauzerlə işləyirmi?
6. Açılma funksiyası OAI yığım sistemindən istifadə olunmaqla həyata keçirilirmi?
 - a) əgər cavab “YOX”-dursa, niyə yox?
7. Vebsaytın səhifə səviyyəli metadata parametri varmı?
 - a) Bu parametr RSLP kimi standartdan istifadə edirmi?
 - b) Bu parametr həmçinin ana səhifədəki META taglardan istifadə etməklə tərtib olunubmu?
 - c) META tagların məzmunu DC, DC. Culture və/və ya RSLP-də ifadə olunubmu?
8. Paylaşılan sayt axtarışı tərtib edilibmi?

9. Paylaşılan kataloq və ya məlumat bazası axtarışı mümkündürmü?

10. Əgər belədirsə, o uzaqdan axtarıla bilərmi? Bu uzaqdan axtarış metodu istifadə baxımından gözlənilən şəbəkə partnyorları üçün standart təşkil edirmi?

IX. İdarə olunma

Giriş

Bu bölmə doqquzuncu keyfiyyət prinsipini nəzərdən keçirir. Bu prinsipə əsasən “keyfiyyətli veb sayt əqli mülkiyyət və özəl həyat hüququ kimi qanuni məsələlərə hörmət edilməklə idarə olunmalı və onun məzmunundan istifadə qaydaları və şərtləri dəqiq bəyan edilməlidir”. Bölmə:

- idarə olunma prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir
- veb saytın idarə olunub-olunmadığını təyin etmək üçün meyarlar müəyyən edir
- idarə olunma prinsipinin təmin edilməsində Veb sayt üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərin siyahısını təklif edir
- veb saytın idarə olunub-olunmadığını müəyyən etmək üçün bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Bu prinsipin əsas mahiyyətini əqli mülkiyyət və özəl həyat hüququ kimi qeyri-texniki və qeyri-mədəniyyət məsələlərinə lazımı diqqət və qayğının göstərilməsinin təmin olunması təşkil edir. Bu baxımdan bu prinsip veb sayt təminatlarının etik və hüquqi aspektləri üzərində diqqəti cəmləşdirir. Mədəniyyət veb saytları üçün bu prinsip xüsusilə əhəmiyyətlidir. Bu Veb saytlar adətən İnternetdə xeyli həcmdə yüksək dəyərli materiallar dərc edir; belə materiallardan kommersiya məqsədilə və qeyri-qanuni istifadə olunması ehtimalı çox yüksəkdir. Mədəniyyət materiallarına geniş müraciət istənilən mədəniyyət saytında əqli mülkiyyət və özəl həyat hüquqlarına xüsusi önəm verilməsini zəruri edir. Əgər bu prinsipə riayət olunursa, aşağıdakı mühüm sahələr nəzərə alınmalıdır:

- Saytda dərc olunmuş istənilən materialın sahibinin hüquqlarının qorunması
- Sonuncu istifadəçi tərəfindən sui-istifadəyə qarşı sayt sahibinin hüquqlarının qorunması
- Material sahibi tərəfindən qaldırılan məhkəmə iddiasında sayt sahibinin hüquqlarının qorunması

- Sonuncu istifadəçi tərəfindən özəl həyat hüququna riayət edilməsi

Bu siyahı tam olmasa da ən mühüm sahələri əhatə edir.

Material sahibinin hüquqları

Bir çox hallarda mədəniyyət veb saytında sayt sahibinə məxsus olmayan artefaktlar və ya materiallar dərc olunur. Bu xüsusilə portal veb saytları üçün xarakterikdir; belə saytlarda çox sayda təşkilatların əmlakları toplanır və namıyış etdirilir. Bu baxımdan material sahibinin hüquqlarının qorunması həm sayt sahibinin, həm də üçüncü tərəfin hüquqlarının qorunması anlamını verə bilər.

Əqli mülkiyyət sahiblərinin hüquqlarının qorunması bir qayda olaraq, müəllif hüququnun qorunması və Veb saytda yerləşdirilmiş təsvirlərin qeyri-qanuni reproduksiyası və ya istifadəsi əleyhinə hüquqi müdafiəni nəzərdə tutur. Bu məsələyə dair bir sıra yanaşmalar var ki, onlara aşağıdakıları aid etmək olar:

Saytda dərc olunmuş istənilən materialın sahibinin hüquqlarının qorunması

Veb sayta giriş şərtləri və istifadəçilər üçün ondan istifadə qaydalarının dərc olunması

İşarələnmə

Görünən

Görünməyən

Rəqəmsal

Sayt sahibinin hüquqları

Saytda dərc edilən materialın sahiblik hüququ üçüncü bir şəxsə məxsus olsa da və yaxud o ictimai istifadə xarakteri daşısa da, saytın yaradıcısı saytın strukturu və yeni məlumat bazasının yaradılması üzərində müəllif hüququna malikdir. Bu o deməkdir ki, məlumat bazasının tam şəkildə surətinin çıxarılmasına icazə verilmir. Bunun qarşısını almaq üçün ən praktik addım istifadəçinin veb sayta giriş və ya istifadə şərtləri ilə tanış olması və bu şərtlərlə tam razılaşmasıdır.

Sayt sahibinin hüquqlarının məhkəmə müdafiəsi

Hər bir mədəniyyət veb saytının möhkəm hüquqi əsaslarla yaradılması çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əgər saytda dərc

olunacaq hər hansı bir material üçüncü şəxs tərəfindən yaradılıbsa və ya üçüncü şəxsin müəllif hüququ ilə müdafiə olunursa, onda həmin materialın sayta daxil edilməsinə rəsmi icazə verən səlis hüquqi sənəd olmalıdır. Bu, sayt sahibini material sahibləri ilə yarana biləcək mümkün hüquqi mübahisələrdən müdafiə edir. Bu zaman atılacaq konkret addımlar kimi bütün tərəflər arasında hüquqi razılaşmanı göstərmək olar.

Sonuncu istifadəçinin özəl həyat hüququ

Sonuncu istifadəçi də özəl həyata müdaxilədən müdafiə olunmalıdır. Əgər istifadəçi haqqında məlumat (məsələn, adı, ünvanı) əldə edilibsə, bunlar məlumat bazası ilə eyni səviyyədə müdafiə olunmalıdır. İstifadəçinin kompyuterinə arzuolunmaz müdaxilələr və ya “gizlicə izləmələr” olmamalıdır. Sayt sonuncu istifadəçi tərəfindən nəzərdən keçirilə bilən aydın özəl həyat hüququ siyasəti həyata keçirə bilər.

Materialdan təkrar istifadə

Mədəniyyət veb saytlarının çoxu rəsmi və ya qeyri-rəsmi təhsili dəstəkləmək üçün inkişaf etdirilmişdir. Bu mənada, sayt sahibi saytdakı materialdan təkrar istifadəni fəal surətdə təşviq edə bilər, məsələn, məktəb şagirdlərinə ev tapşırıqlarının həlli zamanı saytdakı təsvirlərdən faydalanmağa icazə verilə bilər. Eyni zamanda, bir çox sayt sahibi həmin təsvirlərin kommersiya məqsədi ilə istifadə olunmasına razılıq vermək istəməyəcəkdir.

Bu halda, sayt sahibləri öz mənbələrindən “Creative Commons license” (www.creativecommons.org) əsasında istifadə olunmasına icazə verə bilərlər. Bu, sayt materialından qeyri-kommersiyalı təhsil məqsədləri üçün istifadə olunmasına imkan verən və eyni zamanda sayt sahibinin kommersiya maraqlarını qoruyan beynəlxalq lisenziya çərçivəsidir.

Meyarlar

İdarə olunan hesab edilməsi üçün sayt aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. İdarə olunma dərəcəsi saytın bu meyarlardan neçəsinə uyğun gəlməsi ilə təyin edilir. Belə ki, əgər sayt bütün meyarlara tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% idarə olunan” hesab edilməlidir.

- Sayt materialları qeyri-qanuni reproduksiya və yaxud istifadədən qorunmalıdır.

- Sayt sahibinin yeni məlumat bazası kimi yaradılan sayta olan əqli mülkiyyət hüququ qorunmalıdır.
- Sayt sahibi ilə material sahibi arasındakı münasibətlər möhkəm hüquqi əsasla malik olmalıdır.
- Sonuncu istifadəçinin özəl həyat hüququ qorunmalıdır.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmə saytı yoxlamaq üçün bir sıra müddəalar təqdim edir	Hə	Yox	M.e.
Sonuncu istifadəçi sayta giriş və ondan istifadə şərtlərinə tam riayət etməlidir (məsələn, “tick box”-a basmaqla) Material keyfiyyəti (yəni təsviri həlli) məhdudlaşdırılmışdır Material rəqəmsal işarələrlə işarələnmişdir Material görünən işarələrlə işarələnmişdir Saytdan istifadə şərtləri sayt sahibini, onun bütövlükdə məlumat bazasına olan əqli mülkiyyət hüquqlarına müdaxilə olunmasından müdafiə edir Sayt sahibi ilə material sahibi arasında həmin materialdan istifadəni tənzimləyən hüquqi razılaşma mövcuddur Sonun istifadəçi tərəfindən nəzərdən keçirilə bilən istifadəçinin özəl həyat hüququ siyasəti mövcuddur Heç bir “gizlincə izləmə” və ya arzuolunmaz müdaxilədən istifadə edilmir “Creative Common license”in tətbiqi nəzərdə tutulubmu?			

Praktiki testlər

Bu bölmə sizin Vebsaytın ümumilikdə idarə olunma prinsipinə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq üçün lazım olan sadə, praqmatik testlər və sualları təklif edir:

1. Sonuncu istifadəçi üçün istifadə şərtləri mövcuddurmu?

2. İstifadəçi buna fəal surətdə riayət etməlidirmi? (“razı olduğunuz təqdirdə bu düyməni basın” ifadəsi ilə müqayisədə “tick boks”a üstünlük verilməlidir)
3. Sonuncu istifadəçi üçün istifadə şərtlərinə ümumilikdə məlumat bazasının, eləcə də məlumat bazasındakı konkret materialın müdafiəsi də daxildirmi?
4. Materialın qeyri-qanuni reproduksiyası və ya istifadə olunması ehtimalını aradan qaldıran müvafiq addımlar atılmışdır mı?
 - a) Təsvir həlli məhdudlaşdırılıbmı?
 - b) Görünən işarələmə mövcuddur mu?
 - c) Rəqəmsal işarələmə mövcuddur mu?
5. Sayt sahibləri ilə material sahibləri arasında hüquqi razılaşma varmı?
6. Bu razılaşmalar sayt sahibinin əqli mülkiyyət hüququna üçüncü tərəfin –material sahibinin müdaxiləsi zamanı sayt sahibini müdafiə edirmi?
7. İstifadəçinin özəl həyat hüququ siyasəti mövcuddur mu?
8. Bu siyasət (və ya ona giriş) istifadəçiyə aydın şəkildə nümayiş etdirilirmi?
9. İstifadəçinin sayta girişi və ya onun özü haqqındakı məlumatlar saxlanılırmı?
10. Onların saxlanması zəruridirmi?
11. Bu məlumatlar özəl həyat hüququna dair qanunvericiliyə uyğun surətdə müdafiə olunur mu?
12. Saytın məzmunundan “Creative Commons license”-ə uyğun qaydada istifadə olunması mümkündür mü?

X. Qorunub saxlanılma

Giriş

Bu bölmə onuncu və sonuncu keyfiyyət prinsipini nəzərdən keçirir. Bu prinsipə əsasən “keyfiyyətli Vebsayt özünün və məzmununun uzun müddət qorunub saxlanılması üçün strategiya və standartlar müəyyən etməlidir.”. Bölmə:

- qorunub saxlanılma prinsipinin necə izah olunmasını nəzərdən keçirir
- veb saytın qorunub saxlanılan olub-olmadığını təyin etmək üçün meyarları müəyyən edir
- qorunub saxlanılma prinsipinin təmin edilməsində Vebsayt üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərinin siyahısını təklif edir
- saytın qorunub saxlanılan olub-olmadığını müəyyən etmək üçün bir sıra testlər təklif edir.

Şərh

Bu prinsip diqqəti saytın uzun müddət qorunub saxlanılması məsələsi və bu işin necə asanlaşdırılması üzərində cəmləşdirir. Mədəniyyət saytları da daxil olmaqla bütün veb saytlar üçün başlıca reallıq və risk faktoru texnologiyanın sürətlə inkişaf etməsidir. Bu o deməkdir ki, çox böyük ehtimalla, gələcək texnologiyalar bu gün istifadə olunanlardan xeyli fərqli olacaqdır. Bunun da nəticəsi olaraq, bu gün yaradılan veb saytlardan uzaq gələcəkdə istifadə mümkün olmaya bilər.

Bu məsələ mədəniyyət veb saytları üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir, çünki burada təqdim olunan materiallar uzunmüddətli dəyərə malikdir. Mədəniyyət materialları, bəzi istisnaları çıxmaq şərtlə, bu gün də, 20 ildən sonra da eyni dəyərə malik olacaqdır. Bu, uzun müddət qorunub saxlanılma strategiyasını istənilən mədəniyyət veb saytının başlıca tərkib hissəsinə və onun əsas keyfiyyət göstəricisinə çevirir. Uzun müddət qorunub saxlanılma prinsipi üçün ən əsas məsələ veb saytda olan mədəniyyət materialının rəqəmsal formata salınmasıdır. Bu şəkillər, multi-media displeyləri, rəqəmsal

mətnlər və s. öz dəyərlərini nümayiş etdirildikləri Vebsaytın özündən daha uzun müddətə qoruyub saxlayacaqdır.

Gələcəkdə informasiya əldə etmək üçün hansı metod və texnologiyalardan istifadə olunacağını qabaqcadan bilmək mümkün deyil. Bunun əvəzində, istənilən uzun müddətə qorunub saxlanılma strategiyası ona əsaslanmalıdır ki, bu gün hazırlanmış materiala gələcəkdə tələbat ola bilər. Texnologiyaların bəzilərindən təbii ki, gələcəkdə də istifadə olunacaq. Belə güman etmək olar ki, gələcəkdə daha çox bu günkü standartları təşkil edən və daha çox tələbat duyulan texnologiyalardan istifadə olunacaq. Buna görə də, uzun müddət qorunub saxlanılma ehtimalını artırmaq üçün istənilən Vebsayt mümkün olduğu qədər standart texnologiyalardan istifadə etməlidir.

Uzun müddətə qorunub saxlanılma prinsipi şəbəkədə olma prinsipi ilə sıx şəkildə əlaqəlidir, buna görə də, Vebsayt gələcək sistemlərlə əlaqəli olmalıdır. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, bu prinsiplə bağlı strategiyalar aşağıdakı sahələrdə standartlardan istifadəyə xüsusi önəm verməlidir:

- Data modellər
- Fayl formatları
- Təqdimat (Veb sayt) texnologiyaları
- Media

Bu sahələrdəki standartlara dair məlumat almaq üçün “Minerva Technical Guidelines”-ə baxın.

Standart texnologiyalardan istifadədən əlavə, Vebsayt sahibləri uzun müddət qorunub saxlanılmaya dair dəqiq strategiyaya və uzun müddət üçün razılaşdırılmış metodlara malik olmalıdırlar. Məsələn:

- Texniki vasitələrin istifadədən çıxdığı və korlandığı təqdirdə mədəniyyətə dair informasiyaları qoruyub saxlamaq üçün ehtiyat və bərpaedici tədbirlər görülməlidir.
- Yanğın, daşqın, zəlzələ kimi təbii fəlakət hallarının nəticələrinin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutan planlar qəbul edilməlidir
- Mütəmadi ehtiyat tədbirləri üçün Digital Linear Tape (DLT) kimi ortamüddətli davamlılığa malik keyfiyyətli media vasitələrindən istifadə olunmalı, CD və DVD kimi digər bir ümumi media saxlanıcı yaradılmalıdır.

- Məzmunun İnternetdə ayrıca server, data farm və ya Veb arxivində arxivləşdirilməsi yolu ilə qorunub saxlanılması strategiyası da nəzərdən keçirilə bilər. Əgər Veb arxivi seçilsə, əqli mülkiyyət hüququnun lisenziyalaşdırılması tələblərinə uyğun olaraq, buna icazə almaq lazım gələcəkdir.
- Arxivləşdirilməmiş medianın korlanmasının qarşısını almaq məqsədilə müntəzəm olaraq onu nəzərdən keçirmək və yoxlamaq lazımdır.
- Köhnə medianın güman edilən korlanma və deqradasiya vaxtı çatdıqda yenisinə keçid nəzərdə tutulmalıdır

Ancaq bütün bunlarla yanaşı uzun müddət saxlanılma ilə bağlı ən vacib elementlərdən biri texniki inkişafın hansı vasitələr təklif edəcəyi yenə də qeyri-müəyyən olaraq qalır. Bununla belə, Vebsyat meneceri texnologiya inkişaf etdikcə, qorunub saxlanılmanı asanlaşdıracaq siyasət və prosedurlar müəyyən etməli, bu yolla uğurlu qorunub saxlanılmanın ilkin bünövrəsini qoymalıdır.

Qeyd: Üçüncü tərəf olan bəzi təşkilatlar (məsələn, İnternet arxivi) öz potensial mədəni dəyərlərinə və uzun müddətli maraqlarına əsaslanaraq İnternet elementlərini cari qaydada arxivləşdirirlər. Belə bir təşkilat potensial olaraq saxlama vasitəsi kimi fəaliyyət göstərə bildiyi üçün, yeganə saxlama mənbəyi kimi onlara güvənmək məsləhət görülə bilər.

Meyarlar

Qorunub saxlanılan hesab olunması üçün sayt aşağıdakı meyarlara uyğun gəlməlidir. Saytın qorunub saxlanılma dərəcəsi onun bu meyarlardan neçəsinə uyğun gəlməsi ilə təyin edilir; belə ki, əgər sayt bütün meyarlara tam şəkildə uyğun gəlmirsə, o, “75% qorunub saxlanılan” hesab edilməlidir. Bu meyarlardan bəziləri digər keyfiyyət prinsiplərinə qismən uyğun gəlir. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, uzun müddətə saxlanılma ilə şəbəkədə olma arasında müəyyən bir paralellik var: hər ikisi standart texnologiyalar və metodlardan istifadəni təşviq edir.

Uzun müddətə saxlanılma meyarlarına aşağıdakılar aiddir:

- Uzun müddətə saxlanılma siyasəti mövcuddur.
- Qısa müddətə saxlanılma strategiyasına bunlar aiddir:

- Ehtiyat tədbirlər
Təbii fəlakət nəticələrinin qarşısının alınması
Remote backup
DLT kimi davamlı media vasitələri
- Orta müddətə saxlanılma strategiyasına aiddir:
Köhnəlmiş multimedianın yenisi ilə əvəz edilməsi
Tələbatda olan yeni multimediyaya keçilməsi
Əvəzedilmə zamanı yeni məzmun formatlarına və təqdimat texnologiyalarına uyğunlaşdırılma
 - Vebsayt standart fayl formatından istifadə edir
 - Vebsayt standart təqdimat texnologiyalarından istifadə edir
 - Vebsayt şəxsi texnologiyalardan, köməkçi proqramlardan və s. istifadəyə yol vermir.

Yoxlama cədvəli

Bu bölmədə saytı yoxlamaq üçün bir sıra müddəalar təqdim edir	Hə	Yox	M.ə.
Uzun müddətə saxlanılma siyasəti mövcuddur Qısa müddətə saxlanılma strategiyası mövcuddur Veb saytdakı materialların müntəzəm olaraq surətləri köçürülür Sistemdən kənar ehtiyat surətlər saxlanılır Təbii fəlakətin nəticələrinin aradan qaldırılması planı mövcuddur Təbii fəlakətin nəticələrinin aradan qaldırılması planı testdən keçirilib Multimedianın daha uzun müddətə saxlanılması (məsələn, DLT) üçün müntəzəm olaraq ehtiyat surət çıxarılır Orta müddətə saxlanılma strategiyası mövcuddur Texnologiyaların köhnəsindən yenisinə keçid nəzərdə tutulub Texnologiyaların yenisinə keçid planlaşdırılıb və ya həyata keçirilir Köhnəlmiş multimedianın yenisi ilə əvəz edilməsi planlaşdırılıb və ya həyata keçirilir Yeni fayl formatı və təqdimat texnologiyalarına			

uyğunlaşdırılma planlaşdırılıb və ya həyata keçirilir Vebsaytın məzmununda standart fayl formatlarından istifadə edilir Vebsayt standart təqdimat texnologiyalarından istifadə edir Vebsayt şəxsi texnologiyalardan, köməkçi proqramlardan istifadəyə yol vermir			
---	--	--	--

Praktiki testlər

Bu bölmə sizin Vebsaytın ümumilikdə uzun müddətə saxlanılma prinsipinə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq üçün lazım olan sadə, pragmatik testlər və suallar təklif edir:

1. Uzun müddətə saxlanılma siyasəti planlaşdırılıbmı?
2. Qısa müddətə saxlanılma strategiyası planlaşdırılıbmı?
3. Bu plan qüvvədədirmi?
4. Vebsaytın müntəzəm olaraq surəti çıxarılırmı?
5. Sistemdənəkar surətlər saxlanılırmı?
6. Əsas müntəzəm surətlər DLT-də və ya başqa daha uzunmüddətli multimediyada saxlanılırmı?
7. Təbii fəlakət nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə dolğun plan mövcuddurmu?
8. Bu plan testdən keçirilibmi?
9. Orta müddətə saxlanılma strategiyası planlaşdırılıbmı?
10. Bu plana aşağıdakılar daxil edilibmi:

Medianın yenilənməsi

Köhnəlmiş medianın yenisi ilə əvəz olunması, fayl formatlarının yenisi ilə əvəz olunması və ya uyğunlaşdırılması

11. Vebsayt standart fayl formatından istifadə edirmi?
12. Vebsayt standart təqdimat texnologiyalarından istifadə edirmi?
13. Vebsayt şəxsi abonent nömrələrindən və texnologiyalardan istifadə edirmi?
14. Vebsayt köməkçi proqramlar (plugin) və yüklənə bilən əlavə funksiyalardan istifadə edirmi?

XI. Prinsiplərin üstünlük cədvəli

Giriş

Bu bölmə on keyfiyyət prinsipi ilə Vebsaytın fəaliyyətinin müxtəlif mərhələləri arasında qarşılıqlı əlaqəni tədqiq edir. Bu bölmə Vebsaytın fəaliyyətinin hər mərhələsi üçün hansı prinsipin daha mühüm olduğunu müəyyən edir.

Bu cədvəl Vebsaytın “Minerva Good Practice Handbook” və “Minerva Technical Guidelines” sənədlərində göstərilmiş mərhələlərin dəyişilmiş versiyasından istifadə edir. Vebsaytın fəaliyyətinin aşağıdakı mərhələləri müəyyən olunub. Bu mərhələlər digər sənədlərdəkindən fərqlənir, çünki bu sənəd digər rəqəmsal layihələrə deyil, yalnız Vebsaytlara aiddir.

1. **Vebsaytın planlaşdırılması** – saytın ümumi məqsədi müzakirə olunur, nəzərdə tutulan audirotiya, materialların növləri və təqdim olunacaq xidmətlər müəyyənləşdirilir. Məxfilik, qorunub saxlanılma, sayta giriş və digər siyasətlər tərtib edilir.
2. **Vebsaytın dizaynı** – Vebsaytın xidmətləri və məzmunu hansı tərzdə təmin edəcəyi hansı tərzdə təqdim edəcəyi müəyyən edilir. Texnologiya platforması seçilir. Əgər xüsusi təqdimat prinsipi (məsələn, virtual muzey turu və ya virtual kitab turu və s.) seçiləcəksə, bu həmin mərhələdə baş verməlidir.
3. **Məzmun seçimi** – əldə olunan materiala, seçilmiş auditoriyaya, Vebsaytın planına əsasən seçmə meyarları müəyyən edilir. Təqdim olunacaq məzmun seçilir.
4. **Rəqəmsal prosesi** – məzmun rəqəmsal formata salınıb, əsas təsvirlər və digər rəqəmsal materiallar yaradılır. Dəstək məlumatı hazırlanır.
5. **Əsas rəqəmsal materialın saxlanılması və qorunması** - əsas rəqəmsal material təhlükəsiz şəkildə bir kənarda saxlanılır. Əsas materialın Vebsaytda dərc olunmaq üçün surətləri hazırlanır.
6. **Metadatanın toplanılması** – seçilmiş məzmunla dair metadata toplanılır və məlumat bazasında saxlanılır (XML və s.)
7. **Vebsaytın işə salınması** – Vebsayt müəyyən edilmiş siyasət, məzmun dizayna əsasən işə salınır.

8. **Onlayn nəşrlər/fəaliyyətə başlama** – Vebsayt nəzərdə tutulmuş auditoriyanın istifadəsinə verilir.
9. **Davamlı işlək vəziyyətdə saxlanılma** – Vebsaytın məzmunu günün tələbinə uyğun olaraq təzələnir.İstifadəçidən daxil olan məlumat və təkliflər müvafiq qaydada nəzərə alınır.

Hər prinsip-mərhələ cütlüyü üçün 1-dən 3-dək aşağıdakı qiymətlər təmin edilir:

- 1 – aşağı üstünlük
- 2 - orta üstünlük
- 3 - yüksək üstünlük

	Vebsaytın planlaşdırılması	Vebsaytın dizaynı	Məzmun seçimi	Rəqəmsal formata çevirmə prosesiesi	Əsas rəqəmsal materialın saxlanması və qorunması	Metadatanın toplanması	Vebsaytın işə salınması	Onlayn nəşrlər/fəaliyyətə başlama	Davamlı işlək vəziyyətdə saxlanılma
Şəffaflıq	2	3	1	1	1	1	3	3	2
Effektivlik	2	3	3	1	1	2	3	3	3
İşlək vəziyyətdə saxlanılma	2	1	2	2	1	1	1	3	3
Asanlıqla daxil olma	3	3	1	2	1	1	3	1	1
İstifadəçi- yə istiqamət- lənme	2	3	1	1	1	1	3	1	2
Cavaba hazır olma	2	2	3	1	1	1	2	3	3
Çoxdillilik	3	3	2	2	1	1	3	2	1
Şəbəkədə olma	3	3	1	3	2	3	3	2	2
İdarə olunma	1	1	3	1	2	1	1	1	1
Qorunub saxlanıl- ma	1	1	2	3	3	3	1	1	2

Qeydlər

Keyfiyyət baxımından ən mühüm mərhələlər aşağıdakılardır:

- Vebsaytın planlaşdırılması
- Vebsaytın tərtibi
- Vebsaytın işə salınması
- Onlayn nəşrlər

Bütün bunlar əvvəlcədən nəzərə alınmalıdır, çünki bu mərhələlər saytın bilavasitə özünə aid olan mərhələlərdir. Təbii ki, saytın məzmununun davamlı təzələnməsi onun gələcək keyfiyyətinə xələl gətirməməlidir. Bütün digər mərhələlər kimi, “çoxdillilik” və “şəbəkədə olma” da çox mühümdür. Bu o deməkdir ki, onların hamısı saytın yaradılması zamanı nəzərdə tutulmalı, sonradan əlavə edilməməlidir. Yalnız “cavaba hazır olma” prinsipi sonradan həyata keçirilə bilər.

Nəticə

Keyfiyyət istənilən Vebsaytın ən mühüm göstəricisidir. Mədəniyyət vebsaytında təqdim edilən materialın dəyəri və əhəmiyyətindən çıxış edərək, onu demək olar ki, mədəniyyət sektoru üçün bu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məlumat mənbəyi kimi İnternetdən istifadə artdıqca, İnternet vasitəsilə mədəniyyət materiallarına yol tapma imkanı daim artmaqdadır. İnternetdən təhsil və tədqiqat məqsədilə istifadə artdıqca, onlayn məzmunun keyfiyyəti də daha mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır.

Bu sənəd on keyfiyyət prinsipinin əsas detallarını nəzərdən keçirdi. Ən mühüm məqamlar aşağıdakılardır:

- Keyfiyyət məsələsi Vebsaytın ilkin mərhələsindən başlayaraq nəzərə alınmalıdır
- Hər mərhələdə istifadəçinin iştirakı təmin edilməlidir
- Digər onlayn mənbələrə (şəbəkədə olma) və gələcək mənbələrlə qarşılıqlı əlaqəyə (uzun müddətə saxlanılma) eyni şəkildə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Müvafiq plana, əldə olan məlumat, nümunələr, standartlar və təlimatlara uyğun yüksək keyfiyyətli Vebsaytın yaradılması, təbii ki,

aşağı keyfiyyətli saytın yaradılmasından daha çətin, bahalı və ləng ola bilər.

Minerva mənbələri

İstinad ediləcək mənbələr çoxdur, ancaq burada onların hamısını sadalamaq qeyri-mümkündür. Əsas məqsəd odur ki, səriştəsiz mənbələrdən məlumat almaq riskinin qarşısı alınsın.

Minerva Quality Principles

<http://www.minervaeurope.org/structure/workinggroups/userneeds/documents/cwqp.htm>

Minerva Technical Guidelines document

<http://www.minervaeurope.org/publications/technicalguidelines.htm>

Minerva Good Practice Handbook

<http://www.minervaeurope.org/publications/goodhand.htm>

Minerva Quality Handbook

<http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycriteria.htm>

Qeyd üçün

[illegible]

Nəşriyyat direktoru:	Şəmsi VƏFADAR
Kompüter tərtibatçısı	Rəşad
və texniki redaktoru:	XUDAYAROĞLU
Dizayner:	Ramiz Həvilli

Yığılmağa verilmişdir: 11.10.2007
Çapa imzalanmışdır: 19.12.2007
Kağız formatı: 70×100 1/32
Fiziki çap vərəqi: 12
Mətbəə kağızı: № 01
Sifariş: № 99 Sayı: 1000 nüsxə

Ofset üsulu ilə çap olunmuşdur

**Bakı “Şəms” nəşriyyatı, Mətbuat p-r. 24,
Telefon: (994 12) 438 33 07, 510 24 68**